

ВТОРА ГЛАВА
ОТРИЦАТЕЛНИ КУЛТУРЕМИ
С НАЙ-ВИСОКА СЕМАНТИЧНА ПЛЪТНОСТ
И ТЯХНОТО ПРЕДСТАВЯНЕ В АНГЛИЙСКИТЕ И БЪЛГАРСКИТЕ
ПОСЛОВИЦИ

В тази глава са описани и съпоставени водещите отрицателни културиemi заедно със съвременните английски и български пословици за причина и следствие, в които те се съдържат.

В част **А** са изредени **четиринайсетте отрицателни културиemi на първите дванайсет позиции с най-висока семантична плътност за английски език и английските пословици**, в които те се съдържат. Както в Първа глава, и тук пословиците и техните варианти и синоними са дадени заедно със своите **български съответствия (еквиваленти и аналози) и несъответствия (културемни паралели)**, независимо от мястото на културемата им в българския списък (в част Б).

В част **Б** по същия начин са дадени **четиринайсетте отрицателни културиemi на първите тринайсет позиции с най-висока семантична плътност за български език и българските пословици**, в които те се съдържат, които по същия начин се дават заедно със своите **английски съответствия (еквиваленти и аналози) и културемни паралели**, независимо от мястото на културемата им в английския списък (част А). Повтарящите се в част А културиemi не се дават изцяло в част Б, а само се посочва мястото им в него.

Там, където има еквиваленти, те са дадени на първо място, заедно с придружаващите ги аналози. Само аналозите са на второ място, а останалите пословици, които не са еквиваленти или аналози, но са със същата културема, се дават накрая; този вид пословици обозначихме като културемни паралели.

Изреждането на пословиците към всяка от културемите е последвано от съпоставителен анализ, описан в Увода.

А. Водещи английски отрицателни култури

1. На **първо** място по семантична плътност в английския списък с отрицателни култури е **лошото и злото (-)**. Тя е представена в **58 английски** и в **62 български** пословици. Същата култура е на първо място и в българския списък (вж. Б. 1.). Тя съществува в няколко разновидности: злото и лошото в общия смисъл на думата, лошите постъпки и деяния, злият човек и злата жена, лошата среда и другари и злата реч.

А. Еквиваленти

Пословицата “They that sow the wind shall reap the whirlwind”, Hos. 8: 7 (Mied. 1) (Тези, които сеят вятър, ще жънат буря) с допълнителна култура **възвръщаемостта на делата върху извършителя (+)** и вариантите ѝ “He that sows the wind shall reap the whirlwind” (Mied. 2) (Този, който сее вятър, ще жъне буря), “He who sows the wind shall reap the whirlwind” (DEP, Влах.) (Който сее вятър, ще жъне буря) и “Sow the wind and reap the whirlwind” (Кун.) (Сееш ли вятър, жънеш буря) със същата допълнителна култура са еквиваленти на “Който сее ветрове, ще жъне бури” (Г.и К.) и на варианта ѝ “Който сее вятър, жъне буря” (Л. А.) със същата допълнителна култура. Тези пословици имат библейски съответствия (вж. Първа глава, 2. А.). Посланието на тези пословични еквиваленти е човек да не върши зло и да не подстрекава към зло, изразено чрез метафората “сеене на вятър”, за да се опази от още по-голямо зло – “бурята”, която трябва да “жъне”.

Пословицата “He who lives by the sword dies by the sword” Matt. 26: 52 (Mied. 1) (Който живее от меч, умира от меч) с допълнителна култура **възвръщаемостта на делата върху извършителя (+)** и вариантът ѝ “They that take the sword shall perish with the sword” (Кун.) (Тези, които вземат меч, ще загинат от меч) са еквиваленти на “Който вади нож, от нож умира” (Библия, Влах.) и аналози на “Който убива, живота си затрива” (Е. О.), които са със същата допълнителна култура. Съответстващите на тези пословици стихове в Библията са: “Then Jesus said to him, “Put your sword back into its place; for all who take the sword will perish by the sword”, Matt. 26: 52 (Нова Оксф. библ.), “Then said Jesus unto him, Put up again thy sword into his place; for all they that take the sword shall perish with the sword”, Matt. 26: 52 (Авт. библ.) и “Тогаваша Иисус му казва: “върни ножа си на мястото му; защото всички, които се заловят

за нож, от нож ще погинат”, Мат. 26: 52 (Бълг. библ.). Посланието на тази еквивалентна пословична двойка е човек да не убива, за да се предпази сам от насилствена смърт.

Пословицата “One scabbed sheep will mar the whole flock” (DEP, Влах.) (Една крастава овца разваля цялото стадо) и нейният вариант “One scabbed sheep infects the whole flock” (Кун.) (Една крастава овца заразява цялото стадо) са еквиваленти на “Една крастава овца окраставява цялото стадо” (Ген.) и на варианта ѝ “Една шугава овца цяло стадо ошугавява” (Ген.). С помощта на внушаващия отрицателни асоциации образ на болната от краста овца всяка от четирите пословици предупреждава за изключително силното въздействие на единичния лош пример върху много хора.

Пословицата “If you lie down with the dogs, you will get up with fleas” (Simp.) (Ако лягаш с кучетата, ставаш с бълхи) и вариантите ѝ “He that lies down with dogs will rise with fleas” (Mied. 4) (Този, който си ляга с кучета, става с бълхи), “He who lies down with dogs will rise with fleas” (Mied. 4) (Който си ляга с кучета, става с бълхи) и “He that sleeps with dogs will rise with fleas” (Кун.) (Който спи с кучета, става с бълхи) са еквиваленти на “Който спи с куче, навъжда бълхи” (Г.и К.). Пословичното послание, внушено чрез образа на кучето, което заразява спящия до него с бълхи, е, че човек трябва да бъде особено бдителен и критичен, когато подбира другарите си, тъй като техните лоши навици и качества подобно на бълхите непременно ще се “пренесат” върху него.

Друга библейска пословица, “The tongue can break a bone though itself has none”, Prov. 25: 15 (Mied. 1) (Езикът може да счупи кост, макар той да не е от кости), е еквивалент на “Езикът кости няма, ала кости троши” (Е. О.) и на варианта ѝ “Езикът кости няма, но кости троши” (Слав., Влах.). Синоним на английската пословица и аналог на българската е “The stroke of the whip makes marks, but the stroke of the tongue breaks bones”, Ecclus. 28: 17 (Mied. 1) (Ударът на камшика оставя белези, ударът на езика чупи кости) с библейски съответствия “The blow of a whip raises a welt, but the blow of the tongue crushes the bones”, Ecclus. 28: 17 (Нова Оксф. библ.) и “Удар от бич резки прави, а удар от език кости троши”, Сирах. 28: 20 (Бълг. библ.). Други синоними на тези английски пословици и аналози на българските са “The tongue is not steel yet it cuts” (DEP, Влах.) (Езикът не е от стомана, но въпреки това реже) с варианти “The tongue is not steel, but it cuts” (DEP, Влах.) (Езикът не е от стомана, но

реже), “The tongue is not steel and yet it cuts” (Кун.) (Езикът не е от стомана и все пак реже) и “Words hurt more than swords” (DEP, Влах.) (Думите раняват повече от меча), които са аналози съответно на “Езикът по-зле сече и от ножа” (Слав., Влах.), “Езикът понякога глава сече” (Слав., Влах.), “Остра дума в сърце влиза” (Г.и К.), “Думата и през камък минава” (Г.и К.) и “Дума стрела не е, пък в сърце се забива” (Слав., Влах.) с вариант “Дума стрела не е, ала в сърцето се забива” (Е. О.). Посланието на всички пословици в тази група, внушено с помощта на контрастните образи “мек език” и “твърд, забиващ се, режещ, остър меч, нож, стомана”, е човек да избягва злата реч, тъй като тя е в състояние да причини тежка и непоправима вреда на този, към когото е отправена.

Изречението “God sends a cursed cow short horns” (DEP, Влах.) (Бог праща на проклетата крава къси рога) със синоним “A cursed cow has short horns” (DEP, Влах.) (Проклетата крава има къси рога) е еквивалент на “На бодлива крава Бог рога не дава” (Слав., Влах.). В тези пословици образът на кравата с лош нрав, но без рога или с къси рога, изразява идеята за лошия човек, комуто Бог е отнел възможността да проявява същността си. Посланието им е човек да се въздържа от зли постъпки, защото ще му бъдат отнети всички възможности да изявява отрицателните си качества.

1. Б. Аналози

Пословицата “The rotten apple injures its neighbours” (Кун.) (Гнилата ябълка разваля и съседните), вариантът ѝ “The rotten apple spoils its companions” (Бук.) (Гнилата ябълка разваля и околните) и синонимите ѝ “One ill weed mars a whole pot of pottage” (DEP, Влах.) (Един стрък отровна трева разваля цяло гърне ядене), “One cloud is enough to eclipse the sun” (Бук.) (Един облак стига, за да засенчи слънцето) и “A speck will produce a storm” (Mied. 2) (Малкото петънце поражда голяма буря) – всички със значение “Малкото зло може да се превърне в голямо зло” - са аналози на изречението “Пет крушки гнили навреждат целия кош” (Слав., Влах.) и на варианта му “Пет гнили круши навреждат целия кош” (Г.и К.). А. Кунин с основание поставя горната английска пословица в една група с руската пословица “Паршивая овца всё стадо портит”, която е буквален еквивалент на “One scabbed sheep will mar the whole flock” (DEP, Влах.) (Една крастава овца разваля цялото стадо), дадена в групата пословици по-горе, поради тяхната смислова близост. Тази аналогия обхваща и варианта ѝ “One scabbed sheep infects the whole flock” (Кун.) (Една крастава

овца заразява цялото стадо), както и синонима ѝ “One drop of poison infects the whole tun of wine” (Кун.) (Една капка отрова заразява цялата бъчва вино). Горните английски пословици от своя страна са аналози на “Капка катран бъчва мед разваля” (Ген.), на варианта ѝ “Една капка катран разваля цяла бъчва с мед” (Ген.) и на синонима ѝ “За хиляда сладко, а за пара горчице разваля сладкото” (Г.и К.).

В тази група аналози чрез образите на болната овца, която заразява цялото стадо, единичния гнил плод, който заразява всички останали, стръкчето отровна билка, която вгорчава цялото ядене, и капката катран или отрова, които развалят цяла бъчва с вино или мед, се изразяват две идеи: за изключително силното влияние на един-единствен лош човек върху всички останали и за разрушителната сила на малкото зло. Посланието, произтичащо от първото значение, е, че лошият човек не бива да бъде допускан в колектива или групата, тъй като непременно ще причини зло на всички, а това, произтичащо от второто значение, е, човек да не подценява малкото зло, а да знае, че ако го допусне, то ще му нанесе изключително голяма вреда.

Пословицата “He that digs a pit for another shall fall into it himself”, Ps. 7: 15; Prov. 26: 27; Eccles. 10: 8 (Mied. 1), чийто съответстващ стих в Библията е: “Който копае яма, сам ще падне в нея, и който събаря ограда, змия ще го ухапе”, Екл. 10: 8 (Бълг. библ.), и вариантът ѝ “He who digs a pit for others falls in himself” (Pr., Влах.) (Който копае яма за други, сам пада в нея) с допълнителна културема **възвръщаемостта на постъпките върху извършителя (+)** са аналози на “Който гроб копае другиму, сам пада в него” (Е. О.), на варианта ѝ “Изкопал гроб другиму, сам паднал в него” (Е. О.) и на синонимите им “Ров изрови, себе си зарови” (Г.и К.), “Волът рие земята, ала въз гърба му пада” (Г.и К.), “Волът рие, на главата му пада” (Е. О.) и “Волът рие, ама зад рогата го хвърля” (Е. О.). Чрез образите на човека, който копае яма или гроб, в които после сам пада, и на вола, който хвърля пръст на гърба си, тези пословици внушават посланието за неминуемата възвращаемост на лошите деяния върху техния извършител.

Симпсън и Спийк дават две тълкувания на библейската пословица “Evil communications corrupt good manners” (1 Cor. 15: 33, Mied. 1), които произтичат от двете значения на съществителното communications. Те са “Лошите другари развалят човека” и “Неверните сведения се отразяват лошо върху поведението

на човека” (Simp.). Фактът, че библейските съответствия на тази пословица са “Do not be deceived: bad company ruins good morals”, 1 Cor, 15: 33 (Нова Оксф. библ.) (Не се лъжете, лошите другари развалят добрите нрави), “Be not deceived: evil communications corrupt good manners”, 1 Cor, 15: 33 (Авт. библ.) и “Не се лъжете: лоши беседи развалят добрите нрави”, Кор. 15: 33 (Бълг. библ.), потвърждава двузначността, отбелязана от Симпсън и Спийк, която се отнася за английски, но не и за български език. Горната английска пословица следователно представлява рядък пример на полисемия. В първото си значение тя е синоним на “He that lives with cripples learns to limp” (Кун.) (Този, който живее със сакати, се научава да куца), на варианта ѝ “He that dwells next door to a cripple learns to halt” (DEP, Влах.) (Този, който живее в съседство със сакат, се научава да куца) и на синонимите ѝ “He who goes with crabs learns to go backwards” (Mied. 2) (Този, който ходи с раци, се научава да върви заднешком), “Who keeps company with the wolf will learn how to howl” (DEP, Влах.) (Който другарува с вълк, се научава да вие) и “He that touches pitch shall be defiled”, Ecclus. 13: 1 (Mied. 1) (Който се допре до катран, се омърсява) с допълнителна културама **причинността (+)** и варианти “He who touches pitch will be defiled” (Кун.) (Този, който се допре до катран, ще се омърси) и “You cannot touch pitch and not be defiled” (Кун.) (Не може да пипаш катран и да не се омърсиш), чиито съответстващи библейски стихове са “Whoever touches pitch gets dirty, and whoever associates with a proud person becomes like him”, Ecclus. 13: 1 (Нова Оксф. библ.) и “Който се до катран опира, ще се очерни, и който с горделив общува, като него ще стане”, Сирах. 13: 1 (Бълг. библ.). Пословицата “He that touches pitch shall be defiled”, Ecclus. 13: 1 (Mied. 1) (Който се допре до катран, се омърсява) и нейните варианти съдържат метафората “изцапване при допир до катран”, с която се изразява идеята за лошите последици за човека, който се излага на лошо влияние. Тези и останалите пословици в последната група са аналози на “Ако замръкнеш с куц, до сутринта ще закуцаш” (Г.и К.) и “Ако със сляп замръкнеш, кривоглед ще осъмнеш” (Г.и К.).

В пословиците от тази група пряко и чрез образи – оцапването с катран при допир, сакатият човек, който прави и другите сакати, ракът, който върви назад, слепецът, който причинява кривогледство у другите, и вълкът, от когото и другите се научават да вият - се внушава идеята за пагубното влияние на

лошата среда и лошите другари върху човека и произтичащото от нея послание човек да се пази от тях и решително да ги отбягва.

Според С. Влахов съответствията на дадената по-горе пословица “Who keeps company with the wolf will learn how to howl” (DEP, Влах.) (Който другарува с вълк, се научава да вие) са “С вълците вълк бъди” (РБЕ, Влах.) и “С вълците трябва някой по вълчешки да вие”. Тематично двете български пословици съответстват на английската пословица, но културемите им са различни – **лошото и злото** в разновидност **лошите другари (-)** е културемата на английската пословица, а **съгласуването на собственото поведение с това на лошите хора (+)** - на българските. Това се установява чрез прилагане на използваната в тази работа семантична трансформация (задаването на въпроса “Каква същност утвърждава / отрича тази пословица?”). Поради тази причина тук не включваме посочените от С. Влахов съответствия.

Пословицата “Who spits against heaven it falls on his face” (DEP, Влах.) (Който плюе срещу небето, [то] пада на лицето му) е аналог на “Който плюе срещу вятъра, плюе на брадата си” (Г.и К.). **Причинността (+)** е допълнителна култураема на тези пословици. В тях чрез образа на неразумния човек, който плюе срещу небето, т. е. нагоре, и срещу вятъра, т. е. обратно на въздушната струя, се изразява идеята за неминуемата възвръщаемост на злата постъпка върху нейния извършител. Посланието на тези пословици и на синонима им “The biter bit” (DEP, Влах.) (Хапещият - ухапан) е човек да не върши зло, тъй като самият той ще пострада от него.

Пословицата “Give a dog a bad name and hang him” (Room) (Наричай едно куче с лоши имена и го обеси), чието значение според Айдриън Руум е “Ако очерниш нечия репутация, все едно си осъдил този човек на смърт” (Room), вариантът ѝ “Give a dog an ill name and hang him” (Room) (Хули кучето и ще го докараш до бесилката) и синонимът ѝ “He that has an ill name is half hanged” (Simp.) (Този, чието име е очернено, е наполовина обесен), всяка от които е с допълнителна култураема **загубата на доброто име (-)**, са аналози на “Кажат ли на едно куче “Бясно е”, то и да не е, ще побеснее” (Г.и К.), на варианта ѝ “Като се каже на едно куче, че е бясно, бясно си остава” (Ген.) и на синонимите им “Кажи за едно куче, че е бясно и му брой тоягите” (Ген.), “Кога викнат всички: пиян си, и да не си, ще се опиеш” (Г. и К.) и “Когато сто души кажат, че си луд, луд ставаш” (Г. и К.). Идеята за изключителната сила на злата реч тук е

предадена чрез образа на хулите по адрес на куче или на човек и на злонамереното оклеветяване, което скоро става реалност с произтичащите от това тежки последствия за охуления. Посланието е човек да се въздържа от злоречие, тъй като със сигурност ще навреди на този, към когото е отправена грубата реч или клеветата.

Пословицата “Curses like chickens will come home to roost” (Кун.) (Подобно на пилците, клетвите се прибират да спят вкъщи) и вариантът ѝ “Chickens will come home to roost” (Room) (Клетвите се прибират да спят вкъщи) са аналози на “Крива клетва стопанина си стига” (Е. О.) и на синонима ѝ “Ако хулиш хората, ще похулиш себе си” (Е. О.) с допълнителна културама **възвръщаемостта на постъпките върху извършителя (+)**. Посланието на тези пословици е човек да не проклина, хули и клевети, тъй като злата реч непременно се връща върху този, от когото е произлязла.

Подобно послание, но отнасящо се за вършене на зло въобще, се съдържа и в пословиците “He that mischief hatches, mischief catches” (DEP, Влах.) (Който мъти зло, зло му се излюпва, т. е. получава зло) и в синонимите ѝ “Good can never grow out of evil” (Бук.) (От злото никога не може да произлезе добро) и “Two wrongs do not make a right” (Ген.) (Две злини не правят едно добро) с варианти “Two wrongs don’t make a right” (FD) и “Two blacks do not make a white” (Два пъти черно не прави бяло), както и в българските им аналози “Лошо правиш ли, на добро не се надявай” (Е. О.) и “Злото добро не докарва” (Ген.).

“The way of transgressors is hard”, Prov. 13: 15 (Mied. 1) (Пътят на беззаконните е жесток), чиито съответстващи стихове в Библията са “Good sense wins favor, but the way of the faithless is their ruin”, Prov. 13: 15 (Нова Оксф. библ.), “Good understanding giveth favour: but the way of transgressors is hard”, Prov. 13: 15 (Авт. библ.) и “Добрият разум доставя приятност, а пътят на беззаконните е жесток”, Притч. 13: 16 (Бълг. библ.), е аналог на “Зъл човек добър живот не живее” (Е. О.) и на синонима ѝ “За разбойника и гората е тясна, за добрия и иглени уши са широки” (Е. О.) с допълнителна културама **доброто, добрият човек**. И тази група пословици предупреждават човек да внимава да не бъде зъл и лош, да не нарушава закона, т. е. нравствените норми, за да се запази от тежки последствия за себе си.

“The wicked flee when no man pursues”, Prov. 28: 1, (Mied. 1) с библейски съответствия “The wicked flee when no man pursues, but the righteous are as bold

as a lion”, Prov. 28: 1 (Нова Оксф. библ.), “The wicked flee when no man pursueth: but the righteous are bold as a lion”, Prov. 28: 1 (Авт. библ) и “Нечестивецът бяга, когато никой не го гони, а праведникът е смел като лъв”, Притч. 28: 1, (Бълг библ.) е синоним на “Evil doers are evil dreaders” (Злотворците живеят в страх), пословица, която Симпсън и Спийк поставят в тематична група със заглавие “Простъпки и съвест” (Simp.), и аналог на “Гузен негонен бяга” (Г.и К.) с допълнителна културама **гузният човек (-)**. Субстантивизираното прилагателно “гузен” означава човек, който осъзнава, че е извършил нещо лошо и нередно и изпитва угризения от това. Поради съпадението на една част от значението му (извършител на нещо лошо и нередно) със значението на английското прилагателно “wicked” (1. грешен, порочен; 2. лош, знонамерен, зъл, АБР), тази българска пословица става аналог на английската.

Пословицата “Wickedness proceeds from the wicked”, 1 Sam. 24: 13 (Mied. 1) с библейски съответствия “As the ancient proverb says: “Out of the wicked comes forth wickedness”; but my hand shall not be against you”, 1 Sam. 24: 13 (Нова Оксф. библ.), “As saith the proverb of the ancients, Wickedness proceedeth from the wicked: but mine hand shall not be upon thee”, 1 Sam 24: 13 (Авт. библ.) и “Както казва старата пословица: от беззаконници излиза беззаконие. Затова ръката ми няма да бъде върху тебе”, 1. Царств. 24: 13 (Бълг. библ.) е аналог на “Змия гълъб не ражда” (Г.и К.), в която идеята за злото, естествено произтичащо от злия човек, е предадена чрез контрастните образи на змията и гълъба, олицетворяващи съответно злото и невинността.

Изречението “The evils we bring on ourselves are the hardest to bear” (Кун.) (Злините, които сами си причиняваме, са най-трудни за понасяне) е аналог на “Дето си човек сам-си стори, и дяволът не може да му го стори” (Г.и К.) и на синонима ѝ “Що човек сам си направи, цело село не може да му направи” (Е. О.). Хиперболата в българските пословици, изразена чрез образа на дявола, олицетворяващ най-голямото зло, и с помощта на метонимията “цело село”, внушава посланието човек да бъде особено внимателен в делата и в поведението си, насочени към самия него. В тях се загатва за големите опасности, произтичащи от необмислени, невнимателни и прибързани постъпки с особено тежки последствия за извършителя.

“A foul sky clears not without a storm” (Mied. 2) (Буреносното небе не може да се разясни без буря) е метафоричен аналог на “Всяко зло влачи по себе си и

друго зло” (Г.и К.). В тази двойка пословици се подчертава пораждането на едно зло от предхождащо го по време друго зло от същата причинно-следствена верига. Посланието се извежда имплицитно: знаейки този принцип, човек не бива да допуска злото да се случи, тъй като ако това стане, това ще отключи следващите злини.

Последните съответствия в тази група са пословицата “A man’s best fortune or his worst is his wife” (Mied. 3) (Най-големият късмет за мъжа, или най-тежката му участ – това е жена му) и аналогът ѝ “Добра жена – мъжу рай, зла жена – мъжу ад” (Г.и К.)

В. Културемни паралели

В пословицата “If you swear, you will catch no fish” (Кун.) (Ако ругаеш, няма да уловиш риба) се подчертава лошото въздействие на сквернословието и злоречието върху резултатите от работата на човека.

Изречението “Гърбавият ще оправи гробът, а устатия сопата” (Г.и К.) е синоним на “Лошото се с лошо изпъжда” (Г.и К.) и на “На зла круша, зъл прът” (Г.и К.). Иносказателното значение на тези пословици е, че злият нрав и злата реч справедливо пораждат и съответното сурово и безпощадно отношение към човека, който ги проявява.

С помощта на метафори с домашни животни пословиците “Бил ли си козата, не ще ядеш мляко” Г.и К.) и “Битата крава мляко на дава” (Влах.), както и други две пословици - “Ако биеш жената, ще си биеш снагата” (Е. О.) и “Който майка си бие, главата си строшва” (Е. О.) – всички с допълнителна културама **насилието и принудата (-)**, - подчертават колко неправилно е да се прилага насилие към близък човек. Във втората двойка пословици става дума за лошо отношение конкретно към съпругата и майката. Подобно жестоко и несправедливо отношение има тежки последствия за злотвореца: ако “бие козата (кравата)”, т. е. близкия човек, той “остава без мляко”, т. е. престава да се ползва от благата, които близкия човек му дава, а ако бие жена си или майка си, самият той пострадва физически - “бие снагата си” или “си строшва главата”. Последните изрази днес имат преносно значение “пострадвам много сериозно”, което е възможно да се е развило от първоначално пряко значение; дали това е така, би могло да се установи по пътя на диахронен етнолингвистичен анализ.

В пословицата “Измет прави на света и сам измет стана” (Е. О.) с помощта на силно експресивната дума “измет” вършенето на зло от една страна се осъжда строго и категорично, а от друга с помощта на паралелизма “измет прави”, “измет стана” отново се подчертават тежките последствия за злотвореца – позорът и деградацията, до които такъв човек достига.

Пословицата “Добрата дума отива надалеч, ама лошата още по-далеч” (Е. О.) с вариант “Добрата реч иде надалеч, а лошата още по-далеч” (Слав., Влах.) и допълнителна културама **доброто, добрата реч (+)** предупреждава за лошите последствия от злотворството и оклеветяването за човека, по адрес на когото някой е злословил, а с помощта на контраст в синонима им “Бой се забравя, дума не може” (Г.и К.) се подчертава каква непоправима вреда на човешките отношения може да нанесе злата реч.

“Зъл език закон обръща” (Е. О.) е пословица за безсилието на закона спрямо злата реч, а в “Лоша дума кой я каже, негова е” (Е. О.) се подчертава личната отговорност на всеки човек за думите, които изрича.

В пословицата “Когато няма добра дума, няма и добър живот” (Е. О.) със значение “Грубата вербална комуникация влошава човешките отношения” се показват тежките последствия за качеството на живота в едно семейство или в един колектив от лошата речева култура на неговите членове, а изречението “Щото излезе от тридесет и два зъба, то разваля тридесет и два града” (Г.и К.) предупреждава за изключителната разрушителна сила на злата реч, предадена експресивно с хиперболата „разваля тридесет и два града”.

Друг текст - “Добрата жена пълни къщата, а лошата я изпразня” (Е. О.) с допълнителна културама **доброто, добрата жена (+)** - посочва лошите последствия за мъжа и за целия му дом, произтичащи от неговия неподходящ избор на жена. Тази пословица характеризира добрата жена, като противопоставя нейната спестовност и стремеж да носи богатство на дома си съответно на лошата жена, представена като разсипница.

Както видяхме, културемата **лошото и злото (-)** се отличава с особено голяма семантична плътност сред съвременните английски и български пословици за причина и следствие: тя се съдържа в **58** английски и **62** български текста. Числовата разлика в броя на пословиците поотделно за всеки от двата езика не е голяма (4 текста), което може да се тълкува като

почти еднаква значимост на осъдителното отношение към лошото и злото в двете култури.

При пословиците с тази културама съответствията (еквивалентите и аналозите) са много повече от културемните паралели. Съотношението им е 57 английски пословици с български съответствия (98 % от общия брой, 58) спрямо 1 пословица без българско съответствие (2 %) и 50 български пословици с английски съответствия (81 % от общия им брой, 62) спрямо 12 пословици без английски съответствия (19 %).

От английските пословици с тази културама 21 (36 % от общия им брой, 58) имат съответствия в Библията, докато при българските този брой е 9 (15 %), съотношение, което е около два и половина пъти по-малко от това за английски език. Образните пословици и в двата езика са много повече от половината. В английски език съотношението е 50 образни (82 %) спрямо 8 безобразни – (18 %). Безобразни са следните текстове: “Evil communications corrupt good manners” (Лошите другари развалят добрите нрави), “The evils we bring on ourselves are the hardest to bear” (Злините, които сами си причиняваме, са най-трудни за понасяне), “Good can never grow out of evil” (От злото никога не може да произлезе добро), “The wicked flee when no man pursues” (Нечестивецът бяга, когато никой не го гони), “Wickedness proceeds from the wicked” (От беззаконници излиза беззаконие), “Evil doers are evil dreaders” (Злотворците живеят в страх), “The way of transgressors is hard” (Пътят на беззаконните е жесток) и “A man’s best fortune or his worst is his wife” (Най-големият късмет за мъжа, или най-тежката му участ – това е жена му). В български език 58 от пословиците (94 % от 62) са образни, а останалите 5 (6 %) са безобразни. Те са следните: “Който убива, живота си затрива”, “Ако хулиш хората, ще похулиш себе си”, “Лошо правиш ли, на добро не се надявай”, “Зъл човек добър живот не живее” и “Когато няма добра дума, няма и добър живот”.

По отношение на образността се забелязват различия, но има и много прилики. В английските пословици е използван образът на пилците, които вечер се прибират обратно у дома, черният и белият цвят, капката отрова и бурето с вино, притъмнялото буреносно небе, петънцето, от което се разраства буря, вървящият назад рак и ругаещият рибар. В български те са биенето на кучето и на “злата” круша, капката катран и бурето с мед, гората, която е твърде тясна за разбойника, евангелският образ на иглените уши, през които добрият човек

лесно минава, сърцето, в което се връзва острата дума, змията, гълъбът, дяволът, гърбавият, куцията и слепият, съборените тридесет и два града и метонимията “тридесет и два зъба” със значение “говор, реч”. Особено голямо въздействие се постига с думата “измет”, която внушава силно презрение към злотворците. Общи за двата езика метафори и образи са “сеенето на вятър” и “жъненето на буря”, краставата овца, бълхясалото куче, бодливата крава, гнилите плодове, които заразяват останалите, и метонимията “(остър) език” със значение “(зла) реч”. Това съотношение отново демонстрира характерното свойство на пословиците да представят абстрактни нравствени категории по ясен, разбираем и осезателен начин чрез образи на вещи и живи същества от непосредственото обкръжение и ежедневието на обикновените хора.

По отношение на разновидностите на културемата **лошото и злото** (-) се очертава едно твърде неравномерно количествено разпределение в двата сравнявани езика. Злото въобще, като абстрактна идея, изразена със съществителните “зло”, “wickedness” производно от “wicked” – грешен, порочен; лош, злонамерен (АБР), или “wrong” – неправда, беззаконие; злина, зло; лоша постъпка, обида (АБР), е представено в единайсет английски и в седем български пословици. Обща за двата езика е идеята за голямата разрушителна сила на малкото зло и за способността му то неусетно и бързо да се разраства. Злият човек (без да се уточнява неговия пол) е представен в девет английски и в 15 български пословици, а злата, лошата жена – в една английска и две български. Злите дела спрямо другите хора са описани в десет английски и в 15 български пословици. От тях четири български пословици осъждат боя, който не се коментира в английските пословици от тази културемна група, докато убийството се осъжда и в двете лингвокултури. В една английска и в две български пословици специално се подчертават тежките последици от вършенето на зло за самия себе си. Лошите последици от злата реч са посочени в 10 английски и в 25 български пословици, а от сдружаването с лоши другари – в 14 английски и само в пет български текста. В някои отделни случаи се наблюдава и вътрешнокултуремна полисемия. Такива примери са “One scabbed sheep will mar the whole flock” (DEP, Влах.) (Една крастава овца разваля цялото стадо), вариантът ѝ “One scabbed sheep infects the whole flock” (Кун.) (Една крастава овца заразява цялото стадо), “One drop of poison infects the whole tun of wine” (Кун.) (Една капка отрова заразява цялата бъчва вино),

“Капка катран бѣчва мед разваля” (Ген.), “Една капка катран разваля цяла бѣчва с мед” (Ген.) и “За хиляда сладко, а за пара горчице разваля сладкото” (Г.и К.). Както посочихме по-горе, всяка от тези пословици едновременно изразява две разновидности на културемата **лошото и злото (-)** – силното отрицателно влияние на един единствен лош човек върху всички останали и голямата разрушителна сила на малкото зло.

Независимо от посочените числови разлики, при съпоставянето на разновидностите на тази културама в двата езика откриваме, че посланията на тази група английски и български пословици се характеризират с почти пълна идентичност. Като подчертават причинно-следствения характер между злото и неговите отрицателни последици за хората, те ясно и категорично предупреждават човека да бѣде постоянно бдителен и критичен, да страни от лошите хора, да се пази от зло, самият той да не върши зло, да не убива, да не бие по-слабите от него, да не хули, да не сквернослови и да не клевети. Пословиците предупреждават, че злата реч причинява тежки поражения не само на човека, към когото е отправена, но и на своя автор. Те съветват човек да е особено бдителен към малкото и наглед незначително зло, което неусетно може да добие застрашителни размери, да е вискателен и критичен към всекиго, когото допуска близо до себе си, тъй като лошият пример е изключително заразителен за околните. Пословиците препоръчват на мъжа да избягва лошата жена. Общото послание на пословиците с тази културама е човек да се стреми безпогрешно да отличава злите хора, да е суров, критичен и безпощаден към тях, да не се поддава на лошото им влияние и да бѣде точен и безкомпромисен съдник на самия себе си. Ако спазва тези препоръки, той ще се спаси от страдания, позор и нещастия и ще запази живота си и човешкото си достойнство.

2. Втората по ред отрицателна високочестотна културама в изследваната извадка английски пословици е **мързелът и безделието (-)**. Тя е представена в **34 английски** и **58 български** текста. Отличава се с малък брой еквиваленти и относително голям дял аналози. Културемните паралели са малко на брой и са предимно български.

3. А. Еквиваленти

Пословицата “He that will not work shall not eat”, 2 Thess. 3: 10 (Mied. 1)

(Който не ще да работи, няма да яде) с вариант “If you won’t work you shan’t eat” (Simp.) (Ако не искаш да работиш, няма и да ядеш) е еквивалент на “Който не работи, не бива да яде” (Г.и К.) и на варианта ѝ “Който не работи, не трябва да яде” (Е. О.). Стиховете в Библията, които съответстват на тези пословици, са “For even when we were with you we gave you this command: Anyone unwilling to work should not eat”, 2 Thess. 3: 10 (Нова Оксф. библ.), “For even when we were with you, this we commanded you, that if any would not work, neither should he eat”, 2 Thess. 3: 10 (Авт. библ.) и “Защото и когато бяхме между вас, наръчвахме ви това: който не иска да се труди, не бива и да яде”, 2 Сол. 3: 10 (Бълг. библ.). Синоним на тази библейска английска пословица е “No mill, no meal” (DSL, Влах.) (Няма ли мелница / фабрика, няма и ядене). Думата mill със значения “мелница, воденица” и “фабрика, завод” (АБР)], тук е употребена като метонимия със значение “работа”, а с помощта на алитерация и асонанс - повторението на [m] и [l]) и на дългото и краткото [i] в [mil] и [mi:l] - пословицата внушава посланието, че храна заслужава само този, който се труди.

Пословицата “He that does not sow does not mow” (DEP, Влах.) (Който не сее, не жъне) е еквивалент на “Който не посее, той няма и да пожъне” (Г.и К.) и аналог на “Който не сее, той не вее” (Е. О.) и “Докато не хвърлиш в нивата, не никне” (Влах.). Всички тези пословици имат по две допълнителни културени: **причинно-следствената връзка (+) и възвръщаемостта на делата върху извършителя (+).**

Пословицата “Idleness is the mother of all evil” (Кун.) (Безделието е майка на всяко зло) и вариантите ѝ “Idleness is the root of all evil” (Кун.) (Безделието е корен на всяко зло), “Idleness is the mother of all sin” (Кун.) (Безделието е майка на всеки грях), “Idleness is the root of all sin” (Кун.) (Безделието е корен на всеки грях), “Idleness is the mother of all vice” (Кун.) (Безделието е майка на всеки порок) и “Idleness is the root of all vice” (Кун.) (Безделието е корен на всеки порок) са еквиваленти на “Безделието е майка на всички злини” (Г.и К.) и на варианта ѝ “Мързелът е баща на всички пороци” (Ген.) въз основа на общата сема “причина” в трите двойки съществителни father - баща, mother - майка и root - корен и на общата сема “зло” в двойките съществителни evil - злина, vice - порок и sin - грях, (Ген.). Синоними на тези английски пословици и аналози на българските са “By doing nothing we learn to do ill” (Бук.) (Като безделничим, ние се учим да правим зло), “An idle brain is the devil’s workshop” (Simp.) (Празният

ум е работилница на дявола), “The devil finds work for idle hands to do” (Кун.) (Дяволът намира работа за празните ръце) с вариант “Satan finds some mischief for idle hands to do” (Бук.) (На празните ръце Сатаната [винаги] им намира нещо да правят) и синоними “An idle person is the devil’s playfellow” (Бук.) (Безделникът е партньор на дявола в игрите), “An idle man is the devil’s bolster” (Бук.) (Безделникът е възглавницата на дявола), “An idle man is the devil’s cushion” (Бук.) (Безделникът е възглавничката на дявола) и “An idle man is the devil’s couch” (Бук.) (Безделникът е леглото на дявола). Както в българските пословици, така и в английските образът на дявола олицетворява злото.

Изречението “Dry shoes won’t catch fish” (Mied. 2) (Сухи обувки не ловят риба) е аналог на “Сухи гащи риба не ядат” (Влах.), на “Сухо дупе риба не лови” (Г.и К.) с вариант “Сухо дупе риба не яде” (Г.и К.), на “Без мокри гащи раци се не хващат” (Г.и К.) и “Суха пола риба не яде, а мокра” (Г.и К.) и на “И котката би ловила риба, ама не ще да си мокри краката” (Г.и К.) с вариант “Яде й се на котката риба, ама не ще да си мокри краката” (Влах.). В пословиците от тази група посланието, че мързеливият човек остава гладен, се изразява посредством хумор и метафори – човекът със сухи дрехи и обувки, който не улавя нищо в реката, и нежелаящата да се мокри котка, която също остава без риба.

Пословицата “Poverty is the reward of idleness” (DEP, Влах.) (Бедността е наградата на безделието) е аналог на “Мързеливият носи със себе си сиромашията” (Г.и К.) и на “Ако беше работен, щеше да е имотен” (Е. О.). Нейни синоними са “Idleness is the key of poverty” (DEP, Влах.) (Безделието е ключът към бедността) и “Sloth is the key of beggary” (DEP, Влах.) (Мързелът е ключ към просията).

Пословицата “No pain, no gain” (Simp.) (Няма ли усилие, няма и печалба) с вариант “No rains, no gains” (Няма ли усилия, няма и печалби) и синоними “Nothing to be got without pains” (Кун.) (Нищо не се постига без усилия), “No sweet without sweat” (DEP, Влах.) (Няма сладост без пот) и “No cross, no crown” (Кун.) (Няма [ли] кръст, няма [и] корона, венец) са аналози на “Няма добро без пот” (Г.и К.) и на синонимите й “Без мъка няма сполука” (Е. О.), “Без труд и пот няма добър живот” (Е. О.) и “Без захмет (*тур.* труд, Слав.) не се яде мед” (Слав., Влах.). В английската пословица кръстът (cross) символизира усилията и жертвите, които човек трябва да направи, за да бъде възнаграден с почит и

уважение, символ на които е короната, венецът (crown), а в българската пословица “мед” освен, че се римува със “захмет”, тук означава “сладък, приятен и охолен живот”.

Пословицата “They must hunger in frost that would not work in heat” (DEP, Влах.) (Тези, които не искат да работят в горещините, гладуват в студовете) е аналог на “Който лете не работи, той зиме гладува” (Г.и К.) и на синонимите ѝ “Който лете пладнува, зиме гладува” (Е. О.), “Който лете се припича, зиме гол и гладен тича” (Е. О.), “Лете под сенките, зиме под преспите” (Г.и К.), “Който седи лятос на хлад, зимъс го чака глад” (Г.и К.), “Колкото летни дни празнуваме, толкова зимни дни ще гладуваме” (Г.и К.), “Лятоска царува, зимъска гладува” (Г.и К.) и “Дебела сянка, гладна уста” (Г. и К.), където метонимията “гладна уста” означава „глад”.

Пословицата “He who sleeps catches no fish” (Бук.) (Който спи, не улавя риба) и синонимите ѝ “The sleepy fox seldom has feathered breakfast” (DEP, Влах.) (Сънливата лисица рядко улавя пернатата закуска) и “The sleeping fox catches no chicken” (Mied. 4) (Лисица, която спи, не улавя пиле) са аналози на “Който много поспива, той гладен походва” (Влах.). За разлика от английските пословици в тази група, в българските им аналози липсват образите на лисицата и пилето.

2. В. Културемни паралели

Пословицата “The sluggard’s guise, loath to go to bed and loath to rise”, Prov. 6: 9 (Mied. 1) (Образът на мързеливеца: той с неохота ляга и с неохота става) има следните библейски съответствия: “How long will you lie there, O lazybones? When will you rise from your sleep?”, Prov. 6: 9 (Нова Оксф. библ.), “How long wilt thou sleep, O sluggard? When wilt thou arise out of thy sleep”, Prov. 6: 9 (Авт. библ.) и “Докога, ленивецо, ще спиш? Кога ще от сън да станеш?”, Притч. 6: 9 (Бълг. библ.). Тази пословица характеризира безделника и ленивеца като човек, за когото дори и естествените състояния заспиване и събуждане са неприятни, тежки, нежелани и свързани с големи усилия.

Чрез комичния концептуален образ на котката с ръкавици и шал пословицата “A cat in gloves catches no mice” (Кун.) (Котка с ръкавици не лови мишки) и синонимът ѝ “A muffled cat is no good mouser” (DEP, Влах.) (От увита в шал котка не става добър ловец на мишки) внушават посланието за неуспеха,

съпътстващ мързеливите, свръхпредпазливи и щадящи себе си хора, които придават прекалено голямо значение на своята външност или удобство.

В пословицата “Idleness makes the wit rust” (Кун.) (Безделието кара ума да ръждясва) идеята за умственото затъпяване в резултат на безделие е изразена чрез образа на ръждясващото желязо.

Пословиците “Без мъка няма наука” (Г.и К.) и “Който не учи, неук остава” (Е. О.) критикуват една от разновидностите на мързела и безделието – нежеланието на човек да полага усилия в ученето. Резултатът от този вид умствена леност и безволие води до жалко и незавидно състояние на човека, изразено с прилагателното “неук”, синоним на “невеж”, “прост”, “глупав”, “сляп”. Тази българска пословица се различава от английската пословица “Idleness makes the wit rust” (Кун.) (От безделие умът хваща ръжда) по това, че в българската става дума конкретно за воля за учене и знание, докато в английската – за безделие, бездействие и леност въобще (АБР).

В пословицата “Излежавай се млад, ако искаш да мреш на старост от глад” (Г.и К.) се подчертава, че безделието на млади години води до нещастна и жалка старост, а “Там се грозде не ражда, де мотика не обхважда” (Г.и К.) предупреждава мързеливите стопани за лошите добиви и слабата реколта, която ги очаква.

В пословиците “Ахо-ихо гладно ляга” (Г.и К.) и “Днес хоп-троп, утре ах-вах” (Г.и К.) субстантивирани звукоподражателни думи “ахо-ихо” и “хоп-троп” означават хора, танци, веселби, безгрижие, т. е. отказ от труд и работа, а “ах-вах” означава окаяване, оплакване, съжаление. Значението им е “Веселбите, безгрижието и забавленията водят до глад и нещастия”.

Пословиците “Безделието най-много уморява” (Е. О.), “Мързела ¹ не мори, а мъчи” (Е. О.) и “Мързеливият човек тежко живее” (Е. О.) коментират други отрицателни резултати на безделието – умората, психическия дискомфорт и тежкия живот на мързеливия човек.

Пословицата “Кой лежи, той тъжи, кой оре, той добре” (Е. О.) с допълнителна култураема **трудолюбието (+)** отново съветва човек да се пази от мързела (да не “лежи”), за да не страда (“тъжи”).

“Работата краси човека, а мързелът го грози” (Е. О.) и вариантът ѝ “Мързелът грози човека, а работата го краси” (Е. О.) са с допълнителна

културема **трудолюбието (+)**. Те категорично осъждат мързела, като го приравняват с грозотата.

Изречението “Ако си пчела да носиш мед, идвай и занаят; ако ли си търтей да го ядеш, върви където щеш” (Г.и К.) с допълнителна културема **трудолюбието (+)** внушава посланието, че работливият човек е навсякъде добре дошъл, а готованецът и използвачът е навсякъде нежелан.

Пословицата “Работни деца бащино име въздигат, мързеливите цял род затриват” (Е. О.) с допълнителна културема **трудолюбието (+)** подчертава отговорността на потомството към предните поколения и предупреждава, че мързеливите деца могат да причинят западането на цял род.

С помощта на контраста между намерението на мързеливия да си спести усилия и двойните усилия, които в крайна сметка е принуден да положи, пословиците “Скъперникът два пъти плаща, ленивият по-далеч ходи” (Г.и К.) с допълнителна културема **скъперничеството (-)** и синонимите ѝ “Мързеливият два пъти работи, скъперникът два пъти плаща” (Г.и К.) със същата допълнителна културема и “Мързеливият два пъти работи” (Е. О.) предупреждават за значителните загуби, които мързеливият човек сам си причинява.

“Работата пари трупа, а мързелът и пианството пари топят” с допълнителни култури **трудолюбието (+)** и **пианството (-)** подчертава причинно-следствената връзка между мързела и бедността, а “Мързелът благо не яде и ново никога не носи” (Г.и К.) с варианти “Мързелът благо не яде и никога ново не носи” (Влах.) и “Мързел благо не яде и ново не носи” (ВП, Влах.), “Мързеж благо не руча и ново не носи” (ВБ, Влах.) и синоним “Който работата не обича, в ново се не облича” (Е. О.) с вариант “Който работата не обича, няма що да облича” (Е. О.) отново засягат връзката между мързела и някои от конкретните прояви на бедността – непълноценното хранене и лошото облекло.

Пословицата “Жени мързеливи, деца въшливи” (Г.и К.) обобщава често срещаното явление децата на мързеливите майки да са зле гледани. Чрез римата на прилагателните “мързеливи” и “въшливи” се подчертава нечистоплътността на децата. В подобната на нея пословица “Пипкавата жена въшки я ядат” (Г.и К.) прилагателното “пипкава” е със значение “мудна, неорганизирана, бавна, суемяща се”. В тази и в предната пословица чрез

¹ В литературния източник думата е с неопределителен член (вж. в: Е. О. (в Приложение), 2000: 242).

експресивния образ на въшките се внушава подигравателно и силно осъдително отношение към мързеливите майки и домакини.

Пословицата “Без труд почивката не е сладка” (Г.и К.) съветва човек да се пази от безделие, тъй като мързеливият не може да усети радостта от почивката, а в “Който не се пече на нивата, не се пъчи на хорото” (Г.и К.), където глаголът “пъча се” е със значение “гордея се”, се подчертава, че право да се весели и да се гордее със себе си има само работливият човек.

В пословицата “Ако тежи на квачката да мъти, пилци не може да отвъди” (Г.и К.) с помощта на метафора - квачката, която дълго време лежи в полога, за да измъти пиленцата си – се внушава посланието за продължителните усилия, които човек трябва да положи, и за съпътстващите ги неудобства, които трябва да изтърпи, за да достигне до желаня положителен резултат, изразен с метафората „излюпването на пилци”.

В сравнение с английските пословици за причина и следствие с културема **мързелът и безделието (-)** българските пословици със същата културема значително ги превъзхождат по брой (**58 български** спрямо **34 английски** текста), но тази културема е на второ място и в английския, и в българския списък на водещите отрицателни култури в изследвания клас пословици. Тези числови стойности са знак за голямата значимост на това отрицателно човешко качество в двете култури, особено в българската. Повечето английски пословици (31, което се равнява на 91 % от общия им брой, 34) имат съответствия в български език, докато само три (9 % от 34) нямат. От българските пословици половината (29, което се равнява на 50 % от 58) имат английски еквиваленти и аналози, а останалите 29 нямат, което е свидетелство за по-голямото своеобразие на българската отрицателна категория мързел и безделие в сравнение с английската.

Текстовете с библейски съответствия са малко - 3 английски (11 % от 34) и 2 български (6 % от 58). Този факт е показател за слабото влияние на официалната християнска религия върху отношението на английския и българския народ към мързела в сравнение с голямата сила на фолклорната традиция.

По отношение на образността и в двата езика отново се наблюдава голямо числово превъзходство на образните пословици спрямо безобразните. Съотношението им за английски език е 30 образни (87 % от 34) спрямо 4

безобразни (13 % от 34), които са следните: “He that will not work shall not eat” (Който не ще да работи, няма да яде), “If you won't work you shan't eat” (Ако не искаш да работиш, няма и да ядеш), “By doing nothing we learn to do ill” (Като безделничим, ние се учим да правим зло) и “Poverty is the reward of idleness” (Бедността е наградата на безделието). Българските образни пословици са 46 и съставляват 79 % от общия брой, 58, а безобразните – 12 (21 %). Те са следните: “Който не работи, не бива да яде”, “Който не работи, не трябва да яде”, “Ако беше работен, щеше да е имотен”, “Без мъка няма сполука”, “Без мъка няма наука”, “Който не учи, неук остава”, “Който лете не работи, той зиме гладува”, “Колкото летни дни празнуваме, толкова зимни дни ще гладуваме”, “Който много поспива, той гладен походва”, “Безделието най-много уморява”, “Мързела не мори, а мъчи” и “Мързеливият човек тежко живее”. Големият брой образни пословици означава, че мързелът, безделието и леността са се установили и в английското, и в българското народно съзнание с помощта на разнообразни примери от всекидневието на обикновените хора, което е спомогнало идеята за лошите последици на този порок да бъде осъзната и възприета по един лек, непосредствен и ясен начин. Повтарящите се в двата езика образи са на сеяча, на жътваря и на рибаря, който се пази да не се намокри, на потта и сладостта. Типични за английските пословици са контрастните образи кръст и корона (венеч), комичният образ на котката с ръкавици и шал, на ленивата лисица, неуспяваща се да си хване пиле, и на дявола, който се среща в осем текста; тук е интересно да се отбележи, че в българските пословици от изследваната група образът на дявола липсва. В английските културемни паралели специфичните послания са, че за ленивия човек и най-естествените състояния са свързани с тежки усилия, че щадящият себе си човек не постига целите си и че бездействието води до атрофиране на умствените способности. Предпочитаните образи в българските текстове са на често срещани и обичайни предмети, хора, природни картини, състояния, действия и сцени, като сухите гащи (пола, дупе) и рибата в реката, котката, която се бои от намокряне, и рибата, потта, медът, сладостта [на почивката], припичането и седенето на хлад лете, царуването и гладуването, сенките и преспите, “печенето” на нивата и “пъченето” на хорото, двукратното плащане, “трупането” и “топенето” на пари, пчелата, символ на трудолюбието, и търтея, символ на готованщината, мътещата квачка, възливата жена и мръсните,

въшлясали деца. Голямата значимост на това отрицателно качеството в българската култура допълнително се подсилва и от по-голямото богатство в български език на разновидностите на мързела и безделието и на лошите последици от тях, както се вижда от големия брой български културемни паралели (29, или 50 %). Тези разновидности са нежеланието да се учи, отказът да се вършат необходимите земеделски работи, готованщината, излежаването, веселбите и безгрижието, мудността и немарливостта на майката и домакинята. Последствията за мързеливия човек в българските пословици са неуспехът, лошите добиви, слабата реколта, гладът, бедността, мръсотията, зле гледаните деца, невежеството и простотията, провалът на цял род, нежеланието на околните да общуват с готованеца и неговата самотност, лошото самочувствие, тежкия живот, умората и дори физическата грозота на ленивеца и безделника.

Общото за двата езика послание е, че човек трябва със съзнателно усилие неотстъпно и упорито да преодолява склонността към мързел и безделие, като помни, че тези пороци носят бедност, нещастия, загуби, провали и лош живот и са извор на всяко зло.

3. Третата по ред високочестотна отрицателна културама в изследвания клас съвременни английски и български пословици е **страданието и неудачите (-)**. Тя е представена в **21 английски** и в **20 български** текста. Както видяхме в Първа глава, тази културама съществува и в положителен вариант. Ето защо много от пословиците, които ще разгледаме тук, се повтарят с примерите в Първа глава, т. А. 3. 1.

3. А. Еквиваленти.

Пословицата “Whom a serpent has bitten a lizard alarms” (DEP, Влах.) (Който е хапан от змия се плаши и от гущер) със синоним “He that has been bitten by a serpent is afraid of a rope” (DEP, Влах.) (Който е хапан от змия, се бои и от въже), чийто вариант е “He who has been bitten by a snake is afraid of a rope” (Кун.) (Който е хапан от змия, се бои и от въже), е еквивалент на “Който е хапан от змия, той се бои и от гущер” (Гер., Влах.) и на варианта ѝ “Когато е ухапала змия, той се варди и от гущер” (Г.и К.). Всички тези пословици имат по още една допълнителна културама със същото значение, но с положителен знак - **страданието и наудачите (+)**. Той се определя от отговорите на въпроса “Какво утвърждава или отрича тази пословица?”, първият от които беше “Тя

утвърждава страданията, тъй като в резултат на преживените беди, нещастия и неприятности човек става предпазлив и благоразумен”. В разглежданата културемна група обаче страданието и нещастията са представени като вредни за човека.

3. Б. Аналози.

Пословицата “Care brings gray hair” (DEP, Влах.) (От грижи на човек косата му посивява) и нейният вариант “Fretting cares make gray hairs” (Кун.) (Разяждащите грижи карат косата на човек да посивее) са аналози на “Теглилото състарява човека” (Г.и К.) и на синонимите ѝ “Какво ме е състарило, ако не пусти кахъри” (Г.и К.), “Денят мръква от тъмно, а човека кахъри го зачернят” (Г.и К.) и “Кохърите ядат човека, ръждата – желязото” (Ген.), в които с помощта на образи – сивата коса, смрачаването и ръждата – се внушава идеята за разрушителното въздействие на мъката и грижите, които със силата на природен закон постепенно, бавно и неумолимо намаляват жизнените сили на човека.

Пословицата “It is not work that kills but worry” (DEP, Влах.) (Не работата убива, а тревогата, безпокойството, неприятностите) е аналог на “Не старят годините, старят грижите” (Г.и К.) и на варианта ѝ на “Не състаряват годините, състаряват грижите” (Ген.).

Пословицата “Once burnt, twice shy” (Simp.) (Веднъж опарен, дважд предпазлив) и синонимите ѝ “The burnt child fears cold water” (Кун.) (Опареното дете се бои от студена вода) с вариант “A burnt child fears cold water” (Кун.) (Опарено дете се бои от студена вода), “Burnt bairns dread the fire” (Бук.) (Опарени деца се боят от огъня), “The scalded cat fears cold water”(Mied. 4) (Опарената котка се бои от студена вода) и “A scalded dog fears cold water” (DEP, Влах.) (Опарено куче се бои от студена вода) са аналози на “Парен каша духа” (Г.и К.), “Парено куче и от дъжд се бои” (Влах.) с вариант “Парено куче и от дъжда бяга” (Г.и К, ”Плашена врана от шубрак се бои” (Влах.), “Който се е опарил от тикви и на плета ги духа” (Г.и К.), “Който се е опарил от тиква, той и краставицата духа” (Г.и К.), “Който се е опарил от прясното мляко, духа и на мътеницата” (Г.и К.), “Който се изгори на триеница, той духа и на киселото мляко” (Г.и К.) и “Изгорил се от кафето, та духа и ракията” (Г.и К.). В тези пословици с помощта на метафора – опареното куче и котка, които се боят от студената вода и от дъжда, на контраст – горещо – студено – и на хипербола –

духането на студената тиква, краставицата, мътеницата, киселото мляко, ракията – се внушава идеята за силната уплаха, която прави човека плах, страхлив и свръхпредпазлив. Също като пословичните еквиваленти по-горе, всички текстове в този абзац са двукултуремни, т. е. те имат допълнителна положителна културама - **страданието (+)**. Положителният знак на тази културама е изведен с помощта на семантичната трансформация, описана в Увода. Чрез нея, както бе посочено по-горе, се стига до обратното послание, че страданията, бедите и неприятностите са нещо положително, защото учат човека на предпазливост и благоразумие. При тези няколко пословици следователно наблюдаваме вътрешнокултуремна полисемия по отношение на знака на културемата, но не и по отношение на съдържателната ѝ страна.

Известната английска пословица “It never rains but it pours” (Бук.) (Никога само не вали, а тече като из ведро) с вариант “It seldom rains but it pours” (Бук.) (Рядко само вали; наместо това тече като из ведро) и синонимите ѝ “Misfortunes never come alone” (DEP, Влах.) (Нещастията никога не идват сами) с вариант “Misfortunes never come singly” (Бук.) (Нещастията никога не идват по едно), “One misfortune comes on the neck of the other” (Pr., Влах.) (Едно нещастие идва на врата на друго) и “One woe doeth tread upon another’s heels” (Кем., Влах.) (Едва беда върви по петите на друга) са аналози на “Една беля води друга” (Слав., Влах.), “Иде белята, отваряй вратата” (Слав., Влах.), “Една беля беля не е, ако не води друга” (Слав., Влах.) и “Нещастие то никога не идва само” (Г.и К.). В две от изредените в този абзац английски пословици белята и нещастие са представени като живи същества, които се движат по особен начин – едно на врата на друго или по петите на друго, а в други две за изразяването на върхлитащите човека беди и нещастия е използвана метафора – дъжд, който тече като из ведро. В една от българските пословици картинно е предадено “посрещането” на белята с широко отворена врата, за да могат да “влязат” и другите, които тя “води” след себе си.

3. В. Културемни паралели.

В тази група културемните паралели са английски – “Care killed the cat” (Кун.) (Грижите убиха котката) и вариантите ѝ “Care killed a cat” (Кун.) (Грижите и котката убиха) и “Care will kill a cat” (DSL, Влах.) (Грижите убиват и котка). Според А. Кунин в тези пословици е налице алузията с английското поверие,

че котката има девет живота (Кун.), от което следва и значението им, че грижите дори и котка могат да убият.

Последната английска пословица в тази културемна група е “In times of prosperity friends will be plenty, in times of adversity not one in twenty” (FD) (Във времена на възход и благополучие човек има много приятели, а когато е нещастен – ни един на двацет) с допълнителна културама **парите и богатството (+)**.

Почти еднаквият брой английски и български пословици в тази културемна група – 21 и 20, както и преобладаващият брой съответствия - 17 английски (81 % от 21) и 20 български (100 %) - са индикатори за почти пълно културно сходство по отношение на коментиранията идея. Библейски пословици в тази група няма, което е потвърждение за фолклорната основа на идеята за лошите последствия от страданието и нещастията. Образните пословици в английски език са 18 и съставляват 86 % от общия брой, 21. Трите безобразни английски пословици в тази група са “Misfortunes never come alone” (Нещастията никога не идват сами), “Misfortunes never come singly” (Нещастията никога не идват по едно) и “In times of prosperity friends will be plenty, in times of adversity not one in twenty” (Във времена на възход и благополучие човек има много приятели, а когато е нещастен – нито един на двацет). Петнайсетте български образни пословици се равняват на 75 % от 20. Пословиците без образност в българската подгрупа съответно са 5 или 25 % и са следните: “Теглилото състарява човека”, “Какво ме е състарило, ако не пусти кахъри”, “Не старят годините, старят грижите”, “Не състаряват годините, състаряват грижите” и “Нещастията никога не идва само”. По-големият дял образни пословици отново може да се тълкува като стремеж да се илюстрира идеята за страданията и нещастията като пораждащи още нещастия, беди, грижи и мъка с помощта на примери от всекидневния бит. За английски език те са опареното куче, котката, ухапването от змия и въжетото, проливният дъжд, детето, което се опарва, и посивелите коси, а за български – отново змийското ухапване и кучето, което се опарва, горещото прясно мляко, кафето, кашата и тиквата, духането на мътеницата, на киселото мляко на ракията и на краставицата, враната, която се плаши и от шубрака, ръждясването на желязото, угасването на деня и старостта. Със своята експресивност прилагателното “пусти” и турцизмът “кахъри”, както и съчетанието “fretting cares” (разяждащи, мъчителни,

тормозещи грижи (АБР)) още повече подсилват чувството за безнадеждност и отчаяние, които произтичат от житейските грижи и неволи.

Както бе показано в примерите по-горе, различията в тази културемна група се отнасят предимно до образите, но има и едно английско послание без съответствие в български език – че грижите, тревогите и страданието могат да убиват [дори и котка]. Останалите послания се повтарят и в двата езика. Те са, че човек трябва доколкото е възможно да се пази от беди и страдания и да избягва тревогите и безпокойството, защото преживените нещастия обикновено водят със себе си други, убиват борбеността, решителността и самоувереността на човека и го превръщат в страхливец, а грижите и тревожността бавно и неумолимо намаляват жизнените му сили и неусетно го състаряват.

4. Четвъртата по ред високочестотна отрицателна културама в изследвания клас английски и български пословици е **празнословието и необмислената реч (-)**. Тя е представена в **19 английски** и в **21 български** текста.

4. А. Еквиваленти

Пословицата “He who says what he likes shall hear what he does not like” (Кун.) (Този, който говори, каквото харесва, чува, каквото не харесва) е еквивалент на “Който говори, каквото иска, чува, каквото не иска” (Ген.). В тази пословична двойка с помощта на контраст – харесване – нехаресване / желание – нежелание - се внушава посланието човек да избягва несдържаната и необмислена реч, за да се предпази от неприятни емоции.

4. Б. Аналози.

Английската пословица “Good words fill not the sack” (DEP, Влах.) (Добри думи не пълнят чувала) е аналог на “Чувал с думи се не пълни” (Г. и К.) и на синонимите ѝ “Празна реч джоб не пълни” (Г.и К.) и “Амин сандък не пълни” (Г.и К.). Тези пословици предупреждават човек да не се опитва да предлага на хората празни думи вместо реални неща.

“The belly is not filled with fair words” (Бук.) (Корем с хубави думи не се пълни) и синонимите ѝ “Praise is no pudding” (Бук.) (Хвалбата не е пудинг), “Mere praise butters no cabbage” (Бук.) (Само от хвалене зелето не става мазно) и “Fine words butter no parsnips” (Бук.) (От хубави думи пащърнакът не става мазен) с варианти “Fair words butter no parsnips” (Simp.) (От хубави думи пащърнакът не

става мазен), “Kind words butter no parsnips” (Бук.) (От мили думи пащърнакът не става мазен) и “But does not butter parsnips” (Бук.) (От “но”-то пащърнакът не става мазен) - всички с допълнителна културама **ласкателството, хваленето (+)** - са аналози на пословицата “Гърло с думи се не пълни” (Слав., Влах.) и на синонимите ѝ “Глад от баене не взема” (Слав., Влах.), “С лаф пилаф не става” (Г.и К.) , “От думи попара не става” (Г.и К.) и “Много думи гладуват” (Г.и К.). Посланието на тези пословици е човек да не се опитва да предлага на гладния празни думи вместо храната, от която той се нуждае.

Пословицата “Bare words buy no barley” (АПП, Влах.) (Голи думи ечемик не купуват) и синонимът ѝ “Words pay no debts” (Кун.) (Думи дългове не плащат) са аналози на пословицата “От хубави приказки по-топло не ти става” (Ген.) и на синонима ѝ “От много приказки файда няма” (Ген.) с вариант “Само от хубави приказки полза няма” (Ген.). Посланието на тази група аналози е човек да не заблуждава себе си и другите, че приказките могат да заместят необходимите действия и реалната помощ.

Пословицата “He cannot speak well that cannot hold his tongue” (DEP, Влах.) (Не умее да говори добре този, който не умее да мълчи) и синонимът ѝ “The tongue speaks at the heart’s cost” (DEP, Влах.) (Езикът говори за сметка на сърцето, т. е. човек зависи от речта си, животът му зависи от това, какво и как говори) са аналози на пословицата “Език мой – враг мой” (БНМ, Влах.). Тази група аналози предупреждават човек да бъде сдържан в речта си и да внимава какво говори, за да се предпази от неприятности и сериозни опасности.

Библейските съответствия на пословицата “A fool’s mouth is his destruction”, Prov. 18: 7 (Mied. 1) (Устата на глупака са неговата гибел) с допълнителна културама **глупостта и безумието (-)** са “The mouth of fools are their ruin, and their lips a snare to themselves”, Prov. 18: 7 (Нова Оксф. библ.), “A fool’s mouth is his destruction, and his lips are the snare of his soul”, Prov. 18: 7 (Авт. библ.) и “Устата на глупавия водят към свада, и думите му предизвикват бой”, Притч. 18: 7 (Бълг. библ.). В български език тази библейска пословица няма еквивалент, но има четири аналога: ”Без ум приказва, та кавга излязва” (Е. О.), “Без ум приказва, затова порязва” (Г.и К.), “Който много говори, той сбърква” (Слав., Влах.) и “Славоят тегли от езика си” (Слав., Влах.). Пословиците от тази група подчертават причинно-следствената връзка между глупавата и необмислена реч и нещастията, които произтичат от нея.

4. В. Културемни паралели.

Тълкуванието на пословицата “The bleating sheep loses a bite” (Simp.) (Блеещата овца пропуска една хапка) според Симпсън и Спийк е, че някои хора поради бързивост пропускат важни възможности, които случаят им предоставя (Simp.).

Пословицата “A fool’s bolt is soon shot” (Room) (Стрелата на глупака е скоро изстреляна) с допълнителни културемни **глупостта и безумието (-) и бързането и нетърпението (-)** няма български съответствия. Тълкуванието ѝ според Ейдриън Руум е, че глупаците никога не изчакват да дойде подходящият за дадено действие момент, а бързо похабяват възможностите, с които разполагат. Алюзията е със стрелците с лък (от bolt – стрела). Добрият стрелец стреля само в набелязана цел, а глупавият – по всяко време и често нахалост. По същият начин неразумният казва всичко, което мисли, а разумният пази мислите си за себе си (цит. съч., с. 455 - 456). В тази пословица се подразбира, че прибързаното говорене, характерно за глупака, е вредно за него.

Друга английска пословица без български съответствия е “Great talkers are little doers” (Кун.) (Който много говори, малко [неща] свършва) с вариант “The greatest talkers, the least doers” (Кун.) (Тези, които най-много говорят, най-малко [неща] свършват). В нея се коментира причинно-следствената връзка между многоречието и празнословието у някои хора и характерната за тях липса на реални действия.

Последният културемен паралел за английски език в тази група е “To talk without thinking is to shoot without aiming” (FD) (Да говориш без да мислиш е да стреляш без да се прицелваш), пословица, която характеризира неразумната реч като напълно безполезна.

В “Несдъвкана дума място не лови” (Г.и К.) се посочва безполезнаостта на необмислената и несъобразена с конкретната обстановка реч.

Пословицата “Бърз кон се стига, бърза дума не може” (Г.и К.) предупреждава човек да се пази от прибързана реч, като посочва, че за разлика от бързия кон, който “се стига”, отрицателните последствия на необмислените, прибързано изречени думи, не могат да бъдат отменени.

Пословиците “Бързивата жена никой не милува” (Г.и К.) и синонимът ѝ “Хлевоуста мома момку не е драга” (Г.и К.) предупреждават бързивите жени, че могат да останат без мъжки ласки и мъжко внимание.

Общият брой пословици в тази трета по ранг културемна група – **19 английски** и **21 български** текста – е знак за голямата културна значимост на идеята за вредата от празнословието, бърливостта и необмислената реч, изразена в съвременните английски и български пословици за причина и следствие. Четиринайсет английски текста, което се равнява на 74 % от общо 19-те английски пословици, имат български съответствия, докато пет (26 %) нямат; от българските пословици 18 текста имат английски съответствия, а три – нямат (процентното съотношение е съответно 86 % спрямо 14 %). Тези проценти са показател за големи културни сходства в паремийните системи на двата езика относно коментираното отрицателно човешко качество и на критичното отношение към него. От съответствията две пословици са еквиваленти, а останалите 12 английски и 16 български текста са аналози. В английски език има една библейска пословица (5 %), а в български – нито една, което е показател за незначителната роля на християнска религия при изграждането на отрицателното отношение у народа към бърливостта и празнословието. От английските пословици 14 са образни, а четири – без образи (78 % спрямо 22 %), при българските също преобладават образните пословици – 15 (71 % от 21) спрямо шест безобразни (27 % от 23). Безобразните пословици са “He who says what he likes hears what he does not like” (Този, който говори, каквото харесва, чува, каквото не харесва), “He cannot speak well that cannot hold his tongue” (Не умее да говори добре този, който не умее да мълчи), “Great talkers are little doers” (Който много говори, малко [неща] свършва, “The greatest talkers, the least doers” (Тези, които най-много говорят, най-малко [неща] свършват), “Който говори каквото иска, чува каквото не иска”, “От много приказки файда няма”, “Само от хубави приказки полза няма”, “Който много говори, той сбърква”, Бърливата жена никой не милува” и “Хлевоуста мома момку не е драга”. Образите в английските пословици са пълненето на чувал, купуването на ечемик, напълването на корема (т. е. нахранването, ситостта), похабяването на стрелите от лошия стрелец, плащането на дългове, блеещата овца, която не може да пасе, постното ядене от пащърнак или зеле, пудингът и стрелбата без прицелване. В български език образът на напълването на чувала се повтаря, а другите образи са пълненето на джоб, на сандък, пилафът, попарата, догонването на бързия кон и пеещият славей, който “тегли”, т. е. страда, “от езика си”, т. е. от говоренето си. Всички те са

използвани, за да илюстрират лошите последствия от празната и необмислена реч. При посланията се наблюдават следните различия. Трите английски пословици без български съответствия например подчертават, че бърбият и склонен към неразумно говорене човек е в губеща позиция. Трите българските пословици без съответствия предупреждават за пълната безполезност на необмислената реч, за неотменимите последствия на бързано изречените думи и за вредата от бърбията при жените, които рискуват да бъдат лишени от любов и мъжко внимание. Двете общи послания на тази група английски и български пословици е човек да не се заблуждава, че празнословието, многословието и необмислената и бързана реч могат да заместят реалните действия и да се пази от бърбия и празнословие, за да си спести много беди и неприятности.

5. Петата по ред високочестотна отрицателна английска културама е глупостта и безумието (-). Тя е представена в **15 английски** и в **27 български** пословици, по-голямата част от които са без съответствия в другия език.

5. А. Еквиваленти

Пословицата “A fool may throw a stone into a well which a hundred wise men cannot pull out” (Кун.) (Един глупак може да хвърли камък в кладенец, който сто умни не могат да извадят) е еквивалент на “Един безумен хвърля камък в морето, сто умни не могат да го извадят” (Е. О.) с варианти “Един безумен хвърля камък в морето, а четиридесет мъдри не могат да го извадят” (Е. О.), “Един луд хвърля камък в морето, а сто умни не могат да го извадят” (Е. О.) и “Един луд хвърля камък в морето, а четиридесет мъдри не могат да го извадят” (Г. и К.). С помощта на контраст – един безумен и сто (четиридесет) мъдри - тези пословици посочват непоправимите вреди, които глупакът и безумният са способни да извършат.

Пословицата “A fool and his money are soon parted” (Кун.) (Глупакът бързо се разделя с парите си) е еквивалент на “Глупакът пара не задържа” (Ген.), в която фразеологизмите “to part with one’s money soon” (бързо се разделям с парите си) и “не задържам пара” имат общо значение “оставам без пари”.

5. Б. Аналози

Пословицата “One fool makes many” (Кун.) (Един глупак прави много [глупаци], т. е. заразява много други с глупостта си) е аналог на “Безумният

обезумява и другите, а умният ги вразумява” (Г.и К.) с допълнителна културама **умът (+)**.

С помощта на метафори – изгребването на водата, събирането на рибата, приготвянето на храна за пиршеството и изяждането ѝ - пословиците “Fools lade out the water and wise men take the fish” (Mied. 2) (Глупаците изгребват водата, а умните вземат рибата) и “Fools make feasts and wise men eat them” (Бук.) (Глупаците приготвят угощенията, а умните изяждат храната), и двете с допълнителна културама **умът (+)**, противопоставят неразумните и напразни усилия на глупаците на умението на разумните да се възползват от резултатите на техния труд. Аналог на тази английска пословица е “Който е прост, той бива мост” (Г.и К.), където думата “мост” е използвана с преносното си значение “средство за постигане на [чужди] цели”. Аналогията произтича от общия им смисъл “Глупавите свършват неща, от което умните се ползват”.

5. В. Културемни паралели

Значението на пословицата “Fools rush in where angels fear to tread” (Глупаците се втурват през глава там, където ангелите се боят да пристъпят) (Alexander Pope, Ген.) според БАР е “На глупаците морето им е до коляно”, а посланието според Н. Генчев е, че не трябва необмислено и самонадеяно да се предприемат рисковани начинания (Ген.).

Като сравнява глупостта с неизлечима болест, пословицата “He who is born a fool is never cured” (Кун.) (Този, който е роден глупак, никога не може да бъде излекуван) предупреждава, че не бива да се очаква от глупаците някога да се поправят и вразумят.

С помощта на метафора – лудият кораб и лудите ветрове - пословицата “To a crazy ship all winds are crazy” (Кун.) (Mied. 2) (За лудия кораб всички ветрове са луди) предупреждава, че от безумен и глупав човек не може да се очаква реалистична преценка на съществуващата обстановка, че той не може да се възползва от нито една благоприятна възможност, че за него всички обстоятелства са лоши.

В т. 4 по-горе бе разгледана библейската пословица “A fool’s mouth is his destruction”, Prov. 18: 7 (Mied. 1) (Устата на глупака са неговата гибел) с допълнителна културама **празнословието и необмислената реч (-)**. Посланието на тази пословица, което произтича от втората ѝ културама,

глупостта и безумието (-), е, че човек трябва да избягва празнословието и необмислената реч, тъй като тези недостатъци са гибелни за човека.

Както бе показано по-горе, тълкуванието на пословицата “A fool’s bolt is soon shot” (Room) (Глупакът бързо изстрелва стрелите си) с допълнителни културени **празнословието и необмислената реч (-)** и **бързането (-)** според Ейдриън Руум е, че глупаците никога не изчакват да дойде подходящият за дадено действие момент, а бързо похабяват възможностите, с които разполагат. А. Кунин предлага още едно, допълнително, тълкувание: “У глупак пари не се задържат” (Кун.), с което пословицата става синоним на приведения по-горе текст, “A fool and his money are soon parted” (Кун.) (Глупакът бързо се разделя с парите си). С трите си културени пословицата “A fool’s bolt is soon shot” следователно характеризира глупака като човек, който похабява възможностите си, говори непредпазливо и прибързано и изхарчва всичко, което има.

Ейдриън Руум посочва, че пословицата “As the fool thinks so the bell clinks” (Каквото си мисли глупакът, така звъни и звънчето) с вариант “As the bell clinks so the fool thinks” (Каквото звъни звънчето, това си мисли и глупакът) произлиза от известната английска приказка за Дик Уитингтън, който избягал далеч от своя господар в Лондон, но скоро огладнял и, вслушвайки се в звънящи звънчета, му се сторило, че те му казват, “Върни се, кмете на Лондон”. Тази пословица характеризира глупака като човек, който вярва в това, което желае (Room). Причинно-следствената връзка в тези текстове се извежда от твърдението, че глупостта у някои хора се изразява в това, че те заместват очевидната истина с наивна вяра в желаното.

Пословицата “Fools grow without watering” (Кун) (Глупаците растат, без да ги поливат) и вариантът ѝ “Folly grows without watering” (Кун.) (Глупостта расте, без да я поливат) с помощта на метафора характеризират глупостта като качество, което бързо и лесно се развива и нараства. Преносната употреба на израза “grow without watering” подсказва за образа на градина с буйно растящи плевели, които за разлика от културните растения, олицетворяващи умните хора, не се нуждаят от грижите на градинаря. Причинно-следствената връзка и в тази пословица не е изразена пряко, а се извежда имплицитно от отношението между качеството глупост и неговото следствие: именно поради своята глупост някои хора нямат нужда от специални грижи и внимание, за да

се адаптират към живота, напротив, те много бързо и лесно стават част от него. Тези пословиците са тъжна констатация за устойчивостта на глупостта и глупаците в живота.

Последната английска пословица без българско съответствие в тази група е “Riches serve a wise man but command a fool” (FD) (Богатството служи на умния и командва глупавия) с допълнителна културама **умът (+)**. Тази пословица предупреждава, че от глупост човек може да се превърне в роб на собственото си богатство.

Българските културемни паралели са следните:

Пословиците “Къс ум, дълги крака” (Л. А.) и синонимите ѝ “Който го няма в главата, трябва да го има в краката” (НБФР, Влах.), в която “го” трябва да се разбира като “ум”, “Тежко̀ на нозете под глупава глава” (Г.и К.) и “Ако ти е слаб умът, да ти е як гърбът” (Г.и К.) с вариант ѝ “Ако ти е слаб умът, да ти е здрав гърбът” (НБФР, Влах.) подчертават причинно-следствената връзка между глупостта и големите физически усилия, които неразумният човек трябва да полага, за да компенсира липсата си на разум, организираност и досетливост.

Посланието на “Без ум слугува, затуй робува” (Е. О.) и “Без ум търгува, та само загуби струва” е, че когато човек работи за някого или извършва търговска дейност, не бива да постъпва глупаво и неразумно, тъй като това ще му причини големи вреди – ще го превърне в роб на този, за когото работи, и ще нанесе щети и загуби, произтичащи от погрешни ходове.

Пословицата “Пусни лудия на път, тръгни та го търси” (Слав., Влах.) и синонимът ѝ “Прати харо на вода, иди и ти след него” (Слав., Влах.) с вариант “Прати харо на вода, и ти иди след него” (Г.и К.) предупреждават за големите загуби на време, труд и усилия, които произтичат от отношенията с неразумен и глупав човек. В тези два текста имплицитно се съдържа посланието, че човек не бива да разчита на глупави и неразумни хора за свършване на някаква работа.

В “Двама луди гемиджии въжето скъсват” (Г.и К.) и синонимът ѝ “Лудостта е сватя с белята” (Г.и К.) субстантивизираното прилагателно “луд” в множествено число (както и производното съществително “лудост”) е използвано в значението “който си е изгубил ума, останал без ум, улав; немирнен, бесен, блъснат; свиреп, зъл, див (...); палав, глупав, неразбран, зелен (...)” (Геров,

1978: 23) Тези текстове отново посочват големите вреди и загуби, характеризиращи резултата от действията на неразумния човек.

Пословиците “По-лесно е да изкараш камък въз баир, отколкото с глупак да се препираш” (Г.и К.) и синонимът ѝ “Защо се потен, братко? – С лудо се препирах”, в която чрез субстантивизираното прилагателно “луд” в среден род се подсказва за липсата на зрялост у денотата, коментират пълната безпомощност на разумния човек да обясни каквото и да е на глупавия и безумния и загубите за разумния от общуването му с неразумен човек. Тези пословици съветват разумните хора изобщо да не се опитват да убеждават глупавите в правотата на очевидни и саморазбиращи се неща.

Пословицата “Без умни приказки кавга излиза” (Г.и К.) предупреждава човек да се въздържа от неразумна и глупава реч, тъй като в противен случай може да се стигне до конфликт (“кавга”).

В “Простакът я протака, умният я свършва” (Г.и К.) с допълнителна културема **умът (+)** се противопоставят мудността, мързела и безотговорността на “простака” (т. е. простия, глупав и неразумен човек) на енергичността и отговорното отношение към започнатата работа на умния, разумния човек. Кратката падежна форма “я” на местоимението “тя” тук означава “работата, задачата”.

Пословицата “Напразно будалата гази земята” (Г.и К.) категорично осъжда глупостта и безумието. И в тази пословица причинно-следствената връзка се извежда имплицитно от отношението между качеството глупост, характеризиращо “будалата” (т. е. глупавият и неразумен човек) и следствието от това качество: именно поради своята глупост такъв човек става напълно безполезен за себе си и за другите.

Причинно-следствената връзка в “Бий лудо, то по-лудо” (Г.и К.) с вариант “Бий магаре, по магаре” (Л. А.) е опосредствана. Тя засяга качествата “лудост” и “магария” - синоними на безумието и глупостта, и тяхното следствие – гневната реакция и наказанието (бой), които те предизвикват у другите. Тези пословици, обаче, не препоръчват боя, а напротив, предупреждават, че той не само няма да поправи виновния, а напротив, ще засили неговото упорство.

С помощта на метонимията “чепата тояга” със значение “бой” пословицата “На лудия помага чепата тояга” (Г.и К.) отправя противоположното послание, че неразумните, глупави и буйни хора трябва да бъдат възпитавани и

вразумявани с помощта на физически наказания. Тази и предните две пословици илюстрират вътрешната противоречивост при паремиите, която, както отбелязват Г. Л. Пермяков, В. Мийдър и други видни изследователи, произтича от сложността и противоречивостта на самия живот, който те като художествени произведения отразяват (Пермяков, 1988:29-30, Мийдър, 2004:1).

Разликата в общия брой пословици с културема **глупостта и безумието (-)** – **15 английски** и почти двойно повече **български, 27** - е показател за двойно по-голямата културна значимост на критичното отношение към тези отрицателни човешки качества в езика и съзнанието на българите в сравнение с англоезичната култура. Своеобразието на тази отрицателна култура се вижда и от факта, че и в двата езика относителният дял на пословиците без съответствия е по-висок от тези със съответствия (еквиваленти и аналози). Той е 67 % (10 текста) за английски език и 77 % (20 текста) за български език и; останалите 7 български пословици (23 % от 27) имат английски съответствия. В английски език относителният дял на петте пословици с български съответствия е малко по-висок - 33 % от 15 текста. От българските пословици няма текстове с библейски съответствия, а при английските се среща само една библейска пословица (7 % от 15). Известно е, че в Библията, особено в книгата Притчи Соломонови, има значителен брой пословици, които рисуват образа на глупака и осъждат глупостта и безумието (Мфанде, 2001: 17-18). Съпоставянето на тези два факта подсказва, че при формирането на отрицателно отношение към глупостта в английската и особено в българската народна култура християнската религия няма (почти) никакъв дял.

В английски език всички пословици са образни, а в български език съотношението им е 21 образни спрямо 6 безобразни (78 % спрямо 22 %). Безобразни текстове са “Глупакът пара ¹ не задържа”, “Безумният обезумява и другите, а умният ги вразумява”, “Без ум слугува, затуи робува”, “Без ум търгува, та само загуби струва”, “Простакът я протака, умният я свършва” и “Бий лудо, то пò лудо”. Тези стойности означават, че както в английски език, така и с някои изключения и в български език, онагледяването на идеята за глупостта и безумието с примери от всекидневния живот се е оказало необходимо за изразяване на идеята за лошите последствия от глупостта. Един от образите – глупака, който хвърля камък във водата (кладенеца, морето) - се

повтаря и в двата езика. Други образи в английските пословици са раздялата на глупака с неговите собствени пари, създаването на много глупаци от един, изгребването на вода и събиране на рибата, приготвяне на храна за пиршество и изяждането на тази храна от други, глупостта като болест, от която никой не може да бъде излекуван, “лудият” кораб и “лудите” ветрове, изпълнените с трепет и страхопочитание ангели, стрелецът, който безразсъдно разхищава стрелите си, примамливото звънтене на “говорещите” звънчета, “буйният растеж” на глупците и глупостта и персонифицираното богатство, което се разпорежда със собственика си. В български език те са мостът [по който се движат хора], дългите крака (т. е. допълнителните усилия, които глупакът хвърля), “окаяните” нозе “под глупава глава”, пращането на глупака на път или за вода, гемиджиите, които скъсват въжето на гемията, търкалянето на камък нагоре по баира, изпотеният от мъчително и безплодно убеждаване човек, комичният концептуален образ на лудостта и белята, представени като свати, магарето, което яде бой, и „чепатата” тояга. Съществителното “будала” с презрително-подигравателната си конотация обагря образа на глупака, като добавя към него и допълнителното значение “неудачник”. Всички тези образи рисуват две напълно специфични картини, които представят много различна за двата народа природна среда и бит.

В пословиците от тази група по своеобразен за двете култури начин се характеризират и отрицателните следствия от глупостта. В английски език те са самонадеяността, липсата на реалистична преценка на обстоятелствата, похабяването на благоприятни възможности, разрушителният и гибелен ефект на глупостта и безумието за глупавия човек, изпадането му във властта на неговите собствени пари и богатство, наивната му вяра в желанията, но и лекият живот на глупците и безумците. В българските пословици тези следствия могат да се разделят на две групи – за глупака и безумния, и за тези, които са принудени да общуват с него. В първата група попада тежкия труд и усилията, с които глупакът е принуден да компенсира липсата си на разум, робуването, лошата му търговска дейност, загубите, вредите и щетите, несвършената работа, конфликтните ситуации, които глупавият и безумен човек създава с поведението си, и неговата пълна безполезност и излишност. Във втората група са загубите на време от човека, който разчита на глупак за

¹ със значение “пари, финансови средства”, а не “конкретна, осезаема вещь”, напр. монета

свършване на някаква работа, безплодните усилия на този човек да убеждава глупака в очевидни истини, необходимостта глупакът да бъде наказван от този човек, за да се поправи, но и безполезността на наказанията и дисциплинирането. Общите послания, които се повтарят в двата езика, са, че глупостта и безумието не трябва да се извиняват, а напротив, те трябва категорично да се осъждат. Глупаците трябва да се избягват, тъй като те причиняват само вреди, загуби и нещастия на самите себе си и на хората, които общуват с тях или разчитат на тях. Глупостта е нелечима и непоправима, а борбата с нея е излишна и безплодна. Все пак, разумните хора понякога могат да се ползват от глупците и от техния труд.

6. Английската културемата на шеста позиция е **бедността (-)**. Тя е представена в **14 английски** и **9 български** пословици.

6. А. Еквиваленти

Пословицата “He that hath no money in his purse, let him have honey in his mouth” (DEP, Влах.) (Този, който няма пари в кесията си, нека има мед в устата си) е еквивалент на “Който няма пари в пазвата си, нека има мед в устата си” (Слав., Влах.). В английската пословица “money” (пари) се римува с “honey” (мед) и това допълнително подсилва внушението на посланието, а то е, че бедният трябва много внимателно да подбира думите си, да говори меко и приятно, за да не си създава врагове. Синоним на английската пословица и аналог на българската е “He that has no honey in his pot, let him have it in his mouth” (DEP, Влах.) (Който няма мед в гърнето си, нека има мед в устата си). В тази пословица отново се използва образът на меда в два варианта – в гърнето, за обозначаване на богатство, благосъстояние, добро материално положение, и в устата - за обозначаване на “сладка”, т. е. приятна, угодна на слушателя реч.

Симпсън и Спийк дават следното тълкувание на “Empty sacks cannot stand upright” (Празни чували не могат да стоят прави) и на варианта ѝ “An empty sack cannot stand upright” (Празен чувал не може да стои прав): крайната нужда и бедност правят физическото оцеляване невъзможно (Simp). Това значение е идентично на значението на “Празен чувал прав не стои” (Г.и К.), което прави тези три пословици еквиваленти.

6. Б. Аналози

“Health without money is half an ague” (Влах.) (Здраве без пари е половин

треска) е аналог на "Голо здраве – готова болест" (Слав., Влах.), "Без пари здраве – готова болест" (Слав., Влах.) и "Празна кесия – готова треска" (Г.и К.).

Български аналози на пословиците "The poor man must pay for all" (НРБР, Влах.) (На бедния му е отредено той да плаща за всичко, т. е. той да "опира пешкира", да "отнася каиша"), на варианта ѝ "The poor man pays for all" (НРБР, Влах.) (Бедният плаща за всичко) и на синонима им "He that cannot pay, let him pray" (Simp.) (Този, който не може да плати, нека се моли, т. е. тежкò му, Бог да му е на помощ), са "Без пари челяк и Богу не е драг" (Г.и К.), вариантът ѝ "Беден човек и Богу не е драг" (Г.и К.) и синонимът им "Без грош навсякъде си лош" (Г.и К.).

Английската пословица "The devil dances in empty pockets" (FD) (Дяволът танцува в празни джобове) е аналог на българската пословица " Сиромаш човек – жив дявол" (БНТ, Влах.) с допълнителна култураема **нуждата (+)**. Английската пословица внушава посланието си с метафората на "танцуващия" в "празния джоб" дявол, а българската направо сравнява бедняка с дявола като олицетворение на злото, като по този начин подсказва, че от беден човек не може да се очаква да има морални скрупули. Тълкуването на същата пословица с оглед на положителната ѝ култураема е, че крайната нужда подтиква бедняка да развива и проявява изключителна комбинативност, находчивост, хитрост и изобретателност, качества, които са присъщи на дявола (Барболова, 2000: 170-171).

6. В. Културемни паралели

Изречението "Beggars cannot be choosers" (Simp.) (Просителите не могат да избират) характеризира бедните като хора, лишени от правото на избор, а "When poverty comes in at the door, love flies out at the window" (Бук.) (Когато бедността влезе през вратата, любовта излита през прозореца) със синоним 'Love in a hut with water in a hut is cinders, ashes, dust' (Бук.) (Любов в колиба с вода и коричка хляб е сажди, пепел, прах) внушават посланието си с поетични метафори. В първата пословица любовта е представена като птица, която излита през прозореца, във втората образите на колибата, водата и сухата коричка хляб означават крайна нищета, а образите на пепелта, саждите и праха силно и непосредствено предават идеята за "изпепелените" чувства, за неминуемото "угасване" на любовта в условията на бедност.

“The heaviest baggage for a traveller is an empty pocket” (FD) (Най-тежкия багаж за един пътник е празният му джоб) предава посланието си за трудностите и неудачите на бедния пътник с помощта на антитеза, а като сравнява безплодието, носено от северния вятър, с безпаричието на бедняка, пословицата “The north wind has no corn and the poor man no friends” (FD) (Северният вятър няма зърно, а беднякът няма приятели) посочва връзката между бедността и социалната изолация.

Сравнително големият брой на пословиците в тази културемна група – **14 английски** и **9 български** - е показател за осъзнаването на вредата от бедността в английската и в българска култура. Съответствията преобладават - 9 английски и 9 български (равняващи се съответно на 64 % и на 100 %). Както видяхме, културемните паралели са най-ярък показател за културни различия. За английски език те са пет пословици и представляват 36 % от 14, а измежду българските няма културемни паралели. Библейски пословици в тази група няма, което е знак за липсата на религиозно влияние при формирането на отрицателното отношение към бедността у двата народа. Пословиците без образност са пет английски и три български. Тези стойности изразени в проценти се равняват на 36 % и 33 %. Безобразните пословици са следните: “The poor man must pay for all” (На бедния му е отредено той да плаща за всичко, т. е. той да “опира пешкира”, да “отнася каиша”), “The poor man pays for all” (Бедният плаща за всичко), “He that cannot pay, let him pray” (Този, който не може да плати, нека се моли, т. е. тежко му, Бог да му е на помощ), “Beggars cannot be choosers” (Simp.) (Просителите не могат да избират) “Health without money is half an ague” (Влах.) (Здраве без пари е половин треска), “Без пари здраве – готова болест”, “Без пари чилик и Богу не е драг” и “Беден човек и Богу не е драг”. Образните преобладават и са съответно 9 английски (64 % от 14) и 6 български (77 % от 9). Изглежда и тази идея се е предавала и разбирала полесно с помощта на примери от непосредственото всекидневие на хората. Няколко от образите се повтарят – празната кесия (пазва), медът (т. е. сладката реч) в устата на бедняка, дяволът, празните чували [които лежат сгънати на земята или на пода] и болестта (треската). Специфични образи в английските пословици са молещият се бедняк, персонифицираната бедност, която “влиза” през вратата, и любовта, която “отлита” през прозореца, бедната колиба, коричката хляб и водата, “изпепелената”, превърнала се в “сажди” любов,

суровият северен вятър, „танцуващият“ дявол в празния джоб и джобът на бедния пътник, който се превръща в голяма тежест. Специфичните образи в българските пословици са липсващият грош, празната кесия, треската, “голото” здраве и “живият”, т. е. същинският дявол. Специфичните безеквивалентни английски послания са да се пазим от бедността, защото бедният няма никакви права, той не може да избира, осъден е на самота и безлюбие, а ако пътува, това се превръща в мъка и тежко изпитание. Българските послания са, че другите смятат бедния човек за лош и дори Бог не го обича. Общите послания са повече: човек трябва да се пази от бедността, защото тя е най-тежка участ; тя принуждава хората да говорят неискрено, да ласкаят и да се подмазват на тези, от които зависят; бедният човек дори и да е здрав, се разболява; той е винаги виновен, всички го отхвърлят и никой не го приема, зачита и уважава. Бедният и изтощен човек не може да работи добре, от него не може да се очаква да има морални скрупули.

7. На седма позиция е високочестотната отрицателна английска културама **страхът, малодушието и нерешителността (-)**, представена в **13** текста. Българските пословици в тази група са **16**. Тук не бяха открити еквиваленти.

7. А. Аналози

Пословицата “Whoever fears every bush must never go a-birding” (Mied. 5) (Който се страхува от всеки храст, не бива да ходи на лов на птици) с варианти “He that fears every bush must never go a-birding” (DEP, Влах.) (Този, който се страхува от всеки храст, не бива да ходи на лов на птици) и “He that feareth every bush must never go a-birding” (Кун.) (Този, който се бои от всеки храст, не бива да ходи на лов на птици) и синонимите им “He that fears leaves must not go into the wood” (DEP, Влах.) (Който се страхува от листа, да не ходи в гората) и “He that is afraid of wounds must not come near a battle” (Кун.) (Който се страхува от рани, да стои далеч от битката) са аналози на “Ако се бои дядо от врабците, просо няма да сее” (Е. О.), “Който се бои от мечки, не ходи в гората за гъби” (Л. А.) и “Страхлив дома седи” (Г.и К.), където „дома седи“ е със значение “да си стои въщи”. В тези пословици с помощта на живи образи и метафори - ловът на птици в гората, храстите и листите в гората, сеенето на просо и врабчетата, които го кълват, мечките в гората, сражението на бойното поле – се изразява идеята, че последствието от малодушието, нерешителността и страха е неспособността на човека, който страда от такива недостатъци на характера,

да се залови с каквото и да е начинание. Почти всички пословици от тази група предупреждават страхливеца да не предприема нищо, защото ще се провали.

Пословицата “Fear has a quick ear” (DEP, Влах.) (Страхът чува бързо) и синонимът ѝ “Fear takes molehills for mountains” (Pr., Влах.) (Страхът взема къртичините за планини) са аналози на “На страха очите са големи” (Е. О.), “Страхът гледа на едро” (Слав., Влах.) и “За страхливото зайче и пънчето е вълк” (Е. О.). Тези текстове коментират причинно-следствената връзка между уплахата и малодушието и въображаемите опасности, които нерешителният и страхлив човек си внушава, че го дебнат.

Пословиците “Whoever handles a nettle tenderly is soonest stung” (Mied. 5) (Който хваща копривата плахо, скоро бива ужилен от нея) и “He that fights and runs away may live to fight another day” (Room) (Ако някой се уплаши от сражението и избяга, може да му се наложи отново да се бие) с вариант “He who fights and runs away may live to fight another day” (Simp.) (На този, който се уплаши от битката и избяга, може да му се наложи отново да се бие) са аналози на “Който бяга от дъжд, на град налита” (Влах.), “Който бяга от малката трудност, ще се намери пред по-голяма” (Е. О.) и “Ако белята не надскочиш, белята ще те надскочи” (Е. О.). Образите в тези пословици са жилещата коприва, бойното поле, дъждът и градът и порсонифицираният образ на белята, която “надскача” по-слабия от нея човек. Общото им послание е човек да не се поддава на малодушие, страх и нерешителност, тъй като в противен случай ще му се наложи да се справя с още по-големи предизвикателства и изпитания.

Известната английска пословица “Faint heart never won fair lady” (Бук.) (Страхливо сърце никога още не е завоювало прекрасна жена // Малодушието пречи на успеха (Ген.)) има български аналог – “Срам жена не взема” (Влах.), където съществителното “срам” е със значение “нерешителност”. В тази двойка аналози се подчертава, че в резултат на своята нерешителност и плахост мъжът може да не успее да спечели жената, която обича и която иска за себе си. Английската пословица вероятно датира от времената, в които рицарските турнири са завършвали с особен знак на внимание за победителя от страна на най-красивата дама, а българската пословица вероятно е свързана с обичая приставане, при който от момъка се е очаквало да прояви мъжество, смелост и решителност при открадването или отвличането (“вземането”) на момата. Сега

тя се използва с преносното си значение, дадено по-горе - “Малодушието пречи на успеха”. Синонимната пословица “He that hesitates is lost” (Бук.) (Който се колебае, е загубен) също има български аналози – “Който мисли сетнините, юнак не става” (Г.и К.), “Който се кани, не прави” (Г.и К.) и “Ако и ако не яде мляко”. В тези четири текста отново се коментира неуспехът, който със сигурност очаква нерешителния човек.

Пословицата “Cowards die many times before their death” (Simp.) (Страхливите умират много пъти преди смъртта си) е аналог на “Безстрашният умира веднъж, а страхливият хиляда пъти” (Г.и К.) с допълнителна културема **смелостта, решителността (+)**.

7. Б. Културемни паралели

Културемни паралели в тази група са двете български пословици “От страх и умният изгубва ума си” (Г.и К.) и “От което се страхуваш, то ще те намери” (Г.и К.). Те посочват други две следствия от неспособността на човека да преодолее страха си – състоянието на обезумяване, паника и пълна безпомощност и преследването от зли хора или неблагоприятни обстоятелства, с които човек не е успял да се справи поради проявена слабост и малодушие.

Съотношението на броя на пословиците в тази група – **13 английски** спрямо **16 български** – е показател за малко по-голямата значимост на страха и малодушието в културата, представена в българските пословици, в сравнение с тази в английските. От друга страна, фактът, че всичките 13 английски текста и 14 от българските (86 % от общия брой, 16) имат съответствия (аналози) в другия език, е показател за голямо културно сходство. Библейски пословици в тази група няма, което може да се тълкува като липса на религиозно влияние при изграждането на традиционното отрицателно отношение към страха и малодушието у двата народа. Образните пословици и в двата езика превъзхождат безобразните. В английски език образните текстове са девет, което се равнява на 69 %, а в български са десет (62 % от общия брой, 16). В безобразните пословици идеята за отрицателните последици от непреодоления страх е вербализирана теоретично и абстрактно. Те са следните: “He that fights and runs away may live to fight another day” (Ако някой се уплаши от сражението и избяга, може да му се наложи отново да се бие), “He who fights and runs away may live to fight another day” (На този, който се уплаши

от битката и избяга, може да му се наложи отново да се бие), “He that hesitates is lost” (Който се колебае, е загубен), “Cowards die many times before their death” (Simp.) (Страхливите умират много пъти преди смъртта си), “Страхлив дома седи”, “Който бяга от малката трудност, ще се намери пред по-голяма”, “Който мисли сетнините, юнак не става”, “Който се кани, не прави”, “От страх и умният изгубва ума си” и “Безстрашният умира веднъж, а страхливият хиляда пъти”. Както бе показано по-горе, най-голямата разлика в двата езика е по отношение на образите, които свидетелстват за две твърде различни материални култури. Общ за двата езика е образът на гората с листата, храстите или пъновете в нея. Типични за английската култура са сграбчването на парещата коприва, птицеловът, участието в сражение и наградата от най-красивата дама, която победителят в състезанието или битката получава. Типични за българската култура са сеенето на просо и врабците, които го кълват, брането на гъби, мечката, вълкът и зайчето, яденето на мляко. При посланията при английските пословици се наблюдава почти пълна идентичност с българските. Две български послания са без съответствие в английски език. Те са, че мъжът не бива да е плах и срамежлив, ако желае да отвлече („вземе“) желаната жена, и че умният трябва да преодолява малодушието си, за да не “изгуби ума си” (т. е. хладнокръвието си, самообладанието си, способността си да разсъждава трезво). Чрез осъдителното и в някои случаи подигравателно отношение към плахия и нерешителен човек, което пословиците от тази група внушават, те отправят общото послание човек непременно да се преборва със страха, малодушието и липсата на решителност, тъй като в противен случай ще се превърне в недейтелно, пасивно и нещастно същество, което непрекъснато преживява своята смърт, в жалка и безпомощна жертва на враговете си, на обстоятелствата и дори на собствените си фантазии.

8. На осмо място в списъка с високочестотни отрицателни култури в английските пословици е **богатството и парите (-)**, представена в **13 английски** и в **11 български** пословици.

8. А. Еквиваленти

Изречението “Money is a good servant but a bad master” (Кун.) (Парите са добър слуга, но лош господар) е еквивалент на “Парите са добър слуга, но лош господар” (МБ, Влах.). С помощта на контраста „добър слуга - лош господар”

тези пословици внушават посланието човек да се пази да не изпадне във властта на парите, за да не пострада.

8. Б. Аналози

Пословицата “Riches bring care and fears” (DEP, Влах.) (Богатството води грижи и страхове) и синонимът ѝ “Much gold, much care” (АПП, Влах.) (Много злато, много грижи) са аналози на “На много пари и грижата е много” (Г.и К.) и на варианта ѝ “На многото пари и грижата е много” (DEP, Влах.). Те напомнят за грижите и тревогите, които са неизменен спътник на богатството.

8. В. Културемни паралели

Библейската пословица “The love of money is the root of all evil”, 1 Tim. 6: 10 (Mied. 1) (Любовта към парите е корен на всяко зло) с допълнителна културама **алчността (-)** произлиза от стиховете “For the love of money is the root of all kinds of evil, and in their eagerness to be rich some have wandered away from the faith and pierced themselves with many pains”, 1 Tim. 6: 10 (Нова Оксф. библ.), “For the love of money is the root of all evil: which while some coveted after, they have erred from the faith, and pierced themselves through with many sorrows” (Авт. библ.) и “Защото корен на всички злини е сребролюбието, на което предавайки се някои се отклониха от вярата и си навлякоха много мъки”, 1 Тим. 6: 10 (Бълг. библ.). Неин вариант е “Money is the root of all evil” (Бук.) (Парите са корен на всяко зло), чието тълкувание според Ейдриън Руум е, че много хора биха направили всичко, независимо от това колко е безскрупулно, за да спечелят пари (Room). Посланието на тези пословици е човек да се пази от парите като от най-голямо зло.

Тълкуванието, което А. Кунин дава на пословицата “Muck and money go together” (Мръсотията и парите вървят заедно), е, че богатство може да се натрупа само по нечестен начин (Кун.). Така в нея категорично се осъжда трупането на пари, като се подчертава, че то непременно е свързано с погазване на закона и морала. Нейни синоними според Буковская и съавт. са “Money often unmakes the men who make it” (Бук.) (Парите често развалят тези, които ги печелят), в която контрастът на двойката глаголи “make” – “unmake” (правя – развалям) допълнително подсилва внушението ѝ, и “Honour and profit lie not in one sack” (Бук.) (Честта, честността, доброто име (АБР) и печалбата не лежат заедно в една торба). Според тези пословици богатството и честта се взаимоизключват: има ли пари, няма честност. Така те предупреждават за

сигурната загуба на честта, доброто име и доверието на хората от този, който се стреми да натрупа големи печалби.

Пословицата “Gold goes in at any gate except heaven’s” (DEP, Влах.) (Златото минава през всяка врата, освен през вратата на рая) напомня, че макар и богатият човек тук, на земята, да изглежда влиятелен и всемогъщ, след смъртта той не може да си „откупи” място в рая. По този начин тя предупреждава човек да не се стреми толкова силно към преходни стойности като парите и богатството.

Пословицата “Money isn’t everything” (230) (Парите не са всичко) отрича илюзорната представа за всемогъщието на парите, а “An abundance of money ruins youth” (FD) (От изобилие на пари се съсипва младостта) предупреждава за пагубните последици от богатството и изобилието на пари за младия човек.

С помощта на художествен образ – одушевеното богатство, което “отлита” с криле - пословицата “Riches have wings”, Prov. 23: 5 (Mied. 1) (Богатството има криле) отново предупреждава човек за преходността на земното богатство. Тя произхожда от стиха “Do not wear yourself out to get rich; be wise enough to desist. When your eyes light upon it, it is gone; for suddenly it takes wings to itself, flying like an eagle toward heaven”, Prov. 23: 4-5 (Нова Оксф. библ.), “Labour not to be rich: cease from thy own wisdom. Wilt thou set thine eyes upon that which is not? for riches certainly make themselves wings; they fly away as an eagle toward heaven”, Prov. 23: 4-5 (Авт. библ.), чието българско съответствие е “Не залягай да трупаеш богатство; бягай от такива мисли. Ще устремиш очи към него и – вече го няма; то ще си направи криле и като орел ще отлети към небето”, Притч. 23: 4-5 (Бълг. библ.).

В “Парите са юдино желязо” (Г.и К.) парите се приравняват към тридесетте сребърника, получени от Юда за това, че е предал Исус Христос. Посланието на пословицата е човек да се пази от парите като от най-голямо изкушение, което може да го подтикне към извършването на тежък грях.

Пословиците “Парите от мъртвия жив не правят” (Г.и К.) и “С пари душа се не държи” (Г.и К.) съветват човек да не разчита на парите и богатството за най-важното – живота, и да помни, че той е неизмеримо по-ценен от тях. Подобно е и посланието на “Парите здраве не купуват, здраве вземат” (Ген.), което поставя здравето над парите и предупреждава, че богатството често има твърде висока цена – загубата на здравето.

С помощта на гротескния ¹ образ на магарето в ролята на свещеник в пословицата “Парите опопват и магаре” (Г.и К.) и във варианта ѝ “Парите и магаре опопват” (Влах.) се изгражда рязък контраст между свещеното, изразено с образа на свещеника, и профанното, изразено с образа на магарето, с който се внушава идеята, че с пари и най-недостойният човек може да се сдобие с престижна длъжност. Тези две пословици са тъжна констатация за големите несправедливости в живота. Те предупреждават, че с помощта на парите могат да се вършат големи беззакония. Имплицитно може да се изведе и следващата идея, че някои влиятелни хора може да са се сдобили с високия си статус не заради действителни качества и заслуги, а чрез подкуп, лъжа и мошеничество.

Пословицата “Парите на едни вземат ума, а други учат на ум” (Слав., Влах.) с допълнителна културама **парите и богатството (+)** предупреждава за друга опасност – колко лесно забогатяването може да стане причина човек да изгуби здравия си разум. Внушението на това послание се постига с помощта на контрастните изрази “вземам ум” – “уча на ум”. Имплицитно се извежда и следващата идея, че не от парите, а от отношението на човека към тях зависи дали те ще му служат за добро, или ще го лишат от разум.

С помощта на отблъскващия образ на затлъстял и самодоволен богаташ, загатнат с помощта на синекодохата “сит търбух”, пословицата “Сит търбух за наука глух” (Л. А.) противопоставя охолството и богатството на стремежа към интелектуално и духовно усъвършенстване. Посланието ѝ е, че материалната задоволеност и охолството често се превръщат в пречка за духовното развитие на човека. Английските текстове, които С. Влахов дава като съответствия на тази българска пословица, - “A belly full of gluttony will never study willingly “ (DEP, Влах.) (Преял, ненаситен корем никога няма да желае да учи и “Fat raunches have lean pates” (DEP, Влах.) (Дебелите коремни имат тънки темета), - изразяват критично отношение не към богатството, което в английската протестанска култура е индикатор за добродетели като упоритост, трудолюбие и постоянство, а към лакомията, преситеността и чревоугодничеството. Обратното, както свидетелства разглежданата българска пословица, в

¹ Думата тук е употребена със значението си на литературен термин “смешен, нелеп, абсурден, странен, чудат, ексцентричен, необикновен, неестествен, накратко отклоняващ се от желаните форми на хармония, равновесие и пропорционалност” (Речник по литературознание, с. 367).

българското православно съзнание съществува тенденция задоволеността, богатството и дори ситостта да се считат за нещо лошо, за грях.

Почти еднаквият брой на пословиците от тази културемна група – **12 английски и 11 български** – е свидетелство за почти идентичната значимост на отрицателното отношение към парите и забогатяването в двете сравнявани култури. Три от пословиците във всеки от двата езика имат съответствия (един еквивалент и два аналога) в другия език, а останалите девет английски и осем български текста са културемни паралели, т. е. те са несъответствия. Изразено в проценти, това съотношение се равнява на 25 % спрямо 75% за пословиците на английски език и 27 % спрямо 73 % за тези на български език. Във всеки от двата езика има по една библейска пословица, които не са съответствия; английската е старозаветна, а българската – новозаветна. От английските пословици шест текста са без образност (50 %), а останалите шест седем (50 %) са образни; от българските два текста са без образност (18 % от 11) спрямо 9 образни (82 %). Безобразни пословици са следните: “Riches bring care and fears” (Богатството причинява, предизвиква (АБР) грижи и страхове), “Much gold, much care” (Много злато, много грижи), “The love of money is the root of all evil”, 1 Tim. 6: 10 (Mied. 1) (Любовта към парите е корен на всяко зло), “Money is the root of all evil” (Бук.) (Парите са корен на всяко зло), “Money isn’t everything” (Парите не са всичко), “An abundance of money ruins youth” (От изобилието на пари се съсипва младостта) и “На много (много) пари и грижата е много”. Повтарящите се в двата езика образи са на слугата и господаря. За английски език специфични образи са торбата, в която лежат парите, мръсотията, затворените пред златото врати на рая и богатствата, които отлитат с криле, а за български език те са сребърниците (“юдино желязо”), магарето с расо и калимявка, ситият търбух и душата, която парите не могат да “задържат”. В три от пословиците посредством персонификации се представя невъзможността с пари да се извършват екзистенциални действия – да се съживяват хора, да се възстановява здравето и да се развива ума. При три от пословиците във всеки един от двата езика посланията се повтарят. Те са, че човек трябва да се стреми да не попада във властта на парите, за да се предпази от грижи, страхове, тревоги и злини. Специфични за английските пословици послания са, че парите и стремежът към забогатяване водят към зло, безчестие и беззакония, че с пари не се “купува” вътрешно спокойствие, че те са с преходна

стойност и че многото пари са опасни за младия човек. Българските пословици отправят още по-силни послания: парите тласкат човека към грях и беззаконие, те могат да отнемат здравия разум, здравето и дори живота на човека, които с пари не се връщат, а ситостта, охолството и богатството са пречка за интелектуалното развитие на човека. Обобщеното послание на тази група пословици е, че е опасно човек да се оставя във властта на парите и чрезмерно да се стреми към богатство. Това може да го подтикне към грях и престъпления, да му причини много злини и нещастия.

9. Деветата високочестотна отрицателна английска културама е влюбеността (-). Тя е представена в **11 английски** и **1 българска** пословица.

9. А. Еквиваленти

Пословицата “Love is blind” (Mied.3) (Любовта е сляпа) е еквивалент на “Любовта е сляпа” (Ген.), а синонимът ѝ “Hatred is blind as well as love” (Mied. 3) (Омразата и любовта са слепи) с допълнителна културама **омразата (-)** е неин аналог. В последната пословицата любовта се сравнява със своя антипод – омразата. Този контраст още по-силно внушава посланието на тази и на предните две пословици за една от най-опасните последици от любовта, която се изразява в слепотата на влюбения по отношение на реалните качества на любимото същество.

9. Б. Културемни паралели

В пословицата “The greatest hate springs from the greatest love” (Mied. 3) (Най-силната омраза се поражда от най-силната любов) отново е използвана антитезата “любов – омраза”, за да се внуши колко пагубни могат да се окажат последиците на прекалено силните чувства. Антитезата “горещо – студено” в синонимната пословица “Hot love is still cold” (Mied. 3) (Горещата любов много скоро истива) подчертава идеята за нетрайността и преходността на силната любовна страст.

Пословицата “Love’s a malady without a cure” (Mied. 3) (Любовта е nelечима болест) и синонимът ѝ “No herb will cure love” (Mied. 3) представят любовта като опасно болестно състояние, от което няма изход.

Синонимните пословици “One cannot love and be wise” (Simp.) (Човек не може да обича и да бъде разумен) и “A man has choice to begin love but not to end it” (Mied. 3) (Човек сам избира да започне любовта, но е безсилен да я

прекрати) отправят послание за друга опасна последица на любовта – загубата на здравия разум и на контрола върху собствените мисли, чувства и поведение.

Изречението “Love is full of busy fear” (Mied. 3) (Любовта е пълна с тревожно безпокойство) предупреждава за загубата на душевния покой и вътрешното равновесие, до което силните чувства докарват влюбения, а “Love’s a talkative passion” (Mied. 3) (Любовта е бърлива страст) подчертава друга една особеност на състоянието на влюбеност – бърливостта, безмерното говорене.

Като предупреждава за ревността, която неизменно съпътства силното любовно чувство, в пословицата “Love is never without jealousy” (Кун.) (Няма любов без ревност) се загатва, че този човешки недостатък е естествен и извиним.

Тази група пословици се характеризира с големи разлики в броя текстовете в двата езика – **11 английски** и само **една българска**. Почти пълната липса на пословици с такава културама в българския паремиян пласт може да се тълкува като индикатор за отсъствие в българското съзнание на идеята за опасностите, съпътстващи страстната любов, в българското съзнание. Този извод допълнително се подсилва от много ниската семантична плътност на българската положителна културама с почти идентично съдържание, **любовта (+)**, както видяхме от анализа ѝ в Първа глава (вж. А. 2. 2.). Обратно, в английски език идеите за лошите последствия от влюбеността са представени много по-богато и подробно. Седем от английските пословици (64 % от 11) са образни, а четири (36 %) – без образност: “The greatest hate springs from the greatest love”, “One cannot love and be wise” (Човек не може да обича и да бъде разумен), “A man has choice to begin love but not to end it” (Човек сам избира да започне любовта, но е безсилен да я прекрати) и “Love is never without jealousy” (Няма любов без ревност). Десетте английски културемни паралела строго предупреждават за десет отрицателни последствия, които очакват човека, поддал се на властта на любовната страст. Те са силната омраза, nelечимата болест, помрачаването на разума и загубата на контрола върху собствените чувства и поведение, бързата загуба на самата любов (изстиването), бърливостта, тревожното безпокойство и ревността. Влюбеността е представена като опасна, вредна и пагубна за човека. Единственото общо за двата езика послание е човек да се пази от влюбването, за да не се превърне в

същество, заслепено и неспособно на трезва и реалистична преценка за обекта на своята страст.

10. На десето място в списъка на английските отрицателни културеми се намира **нетърпението и бързането (-)**. Тя е представена в **10 английски** и в **13 български** пословици.

10. А. Еквиваленти

Пословицата “The hasty bitch brings forth blind whelps” (DEP, Влах.) (Бързата кучка ражда слепи кученца) е еквивалент на “Бързата кучка слепи ги ражда” (Гер., Влах.), в която местоимението “ги” имплицитно означава “кученца”. За да се предаде идеята, че когато нещо се върши бързо и нетърпеливо, то е зле свършено, в тези две пословици е използван образа на раждащата кучка и слепите ѝ кученца. Синоним на българската пословица и аналог на английската е “Бърза кобила сяпо родила” (Слав., Влах.) в която отново е използван образ на домашно животно (кобила).

10. Б. Аналози

Пословицата “More haste, less speed” (Simp.) (Повече бързане, по-малка скорост), вариантите ѝ “The more haste, the less speed” (DEP, Влах.) (Колкото повече бързане, толкова по-малко скорост), “The more in haste, the less in speed” (Бук.) (Колкото повече в бързане, толкова по-малко в скорост) и “More haste, worst speed” (Бук.) (Повече бързане, по-лоша скорост) имат следните синоними: “It is the pace that kills” (Simp.) (Бързането е, което убива), “Good and quickly seldom meet” (DEP, Влах.) (Хубавото и бързото рядко се срещат), “Hasty climbers have sudden falls” (Simp.) (Бързите катерачи падат внезапно) и “Haste makes waste” (Simp.) (Бързането води до загуби). Всички те са аналози на синонимните текстове “Който бърза, късно стига” (БПП, Влах.), “Който бърза, късно стига, който върви полека, далеко отива” (Влах.) с допълнителна култураема **продължителните, малки, но упорити усилия (+)**, “Колкото повече бързаш, толкова по-късно стигаш” (Ген.), “Който много бърза, спъва се” (Г.и К.), “Бързото ходене не трае дълго” (Г.и К.), “С бързане път се не взема” (Г.и К.), “Бързата работа два пъти работа” (Е. О.), “Бързата прежда лесно се къса” (Ген.), “Бързата работа срам за майстора” (Влах.) и “Когато бърза абаджията, тогава му се късат конците” (Слав., Влах.). За означаване на начинанието, което човек предприема, и което не успява да изпълни докрай поради прибързаността и нетърпението си, в някои от тези пословици са използвани

различни образи – на пътя и вървенето, на катеренето, на преденето и на шиенето.

10. В. Културемни паралели

Английската пословица “A fool’s bolt is soon shot” (Room) (Стрелата на глупака е скоро изстреляна) с допълнителни културемни **глупостта и безумието (-)** и **празнословието и необмислената реч (-)** няма българско съответствие. Без съответствие в английски език е и българската пословица “Който знае да чака всичко му идва навреме, а който бърза, белята си намерва” (Е. О.) с допълнителна културема **търпеливото изчакване (+)**.

В тази културемна група броят на английските и българските пословици е близък – 10 английски и 13 български, което говори за сходната културна значимост на идеята за вредата от бързането и нетърпението. Този извод се потвърждава и от преобладаващия брой съответствия – 9 английски (90 % от 10 текста) и 12 български (92 % от 13 текста), от които обаче почти всички (8 английски – 89 % от 9 и 11 български – 92 % от 12) са аналози, а не еквиваленти. В тази културемна група няма библейски пословици, което ще рече, че народното схващане за вредата от бързането не е привнесено чрез християнската религия, а е съществувало и съществува в народното съзнание независимо от нея и успоредно с нея. Английските пословици без образи са пет (50 % от 10), а българските – осем (62 % от 13). Те са следните: “More haste, less speed” (Повече бързанае, по-малка скорост), “The more haste, the less speed” (Колкото повече бързанае, толкова по-малко скорост), “The more in haste, the less in speed” (Колкото повече в бързанае, толкова по-малко в скорост) “More haste, worst speed” (Бук.) (Повече бързанае, по-лоша скорост), “Haste makes waste” (Бързането води до загуби), “Който бърза, късно стига”, “Който бърза, късно стига, който върви полека, далеко отива”, “Колкото повече бързаш, толкова по-късно стигаш”, “Бързото ходене не трае дълго”, “С бързанае път се не взема”, “Бързата работа два пъти работа”, “Бързата работа срам за майстора” и “Който знае да чака, всичко му идва навреме, който бърза, белята си намерва”. Един от образите – бързащата да роди кучка – се повтаря и в двата езика. Възможно е и тази пословица, както много други европейски пословични еквиваленти и аналози, да имат общ произход, или пък да представляват заемки. Това може да се установи по пътя на историческото сравнително изследване, цел, която тук не преследваме. Други образи в английските пословици са нетърпеливите

катерачи, които се спъват и падат, и глупавият стрелец, който похабява стрелите си. В българските те са бързащата да роди кобила, препъването, бързото предене и абаджията (шивачът), който от припряност си къса конците. Всички тези образи напомнят за картини от непосредствения живот на обикновените хора в селото и града. Посланията са почти напълно идентични и в двата езика. Всички пословици от тази културемна група предупреждават човек да не бърза и да не проявява нетърпение, когато е на път или върши нещо, за да се предпази от провали, неуспех, лошо свършена работа и сериозни загуби.

11. На единайсетото място в списъка с английските отрицателни културеми е **насилието и принудата (-)**. Тя е представена в **8 английски** и в **16 български** пословици. В българския високочестотен списък тя е на **девета** позиция (вж. Б. 9. 2.). Еквиваленти в тази група няма.

11. А. Аналози

Пословицата “You can take a horse to the water, but you cannot make him drink” (Simp.) (Можеш да закараш коня до водата, но не можеш да го накараш да пие), вариантите ѝ “You can lead a horse to the water, but you cannot make him drink” (Mied. 4) (Можеш да заведеш коня до водата, но не можеш да го накараш да пие), “A man may lead a horse to the water, but cannot make him drink” (DEP, Влах.) (Човек може да заведе коня до водата, но не може да го накара да пие) и синонимът ѝ “You can take a ship to the water, but you cannot make it swim” (Mied. 2) (Можеш да закараш кораба до водата, но не можеш да го накараш да плава) са аналози на “Вола го закарваш да го напоиш, ала зорлан не можеш го накара да пие” (Слав., Влах.), на варианта ѝ “Вола го закарваш да го напоиш, ала насила не можеш го накара да пие” (Г.и К.), на “Насила хубост не бива” (Слав., Влах.) с вариант “Насила хубост не става” (Е. О.) и на “Насила куче на лов не ходи” (Г.и К.), “Бил ли си козата, не ще ядеш мляко” (Г.и К.) и “Битата крава мляко не дава” (Г.и К.), като двата последни текста са с допълнителна култураема **злото (-)**. В тези пословици с образите на нежелаещия да пие вода кон и вол, на кучето, което не иска да излезе на лов, на битата коза (крáva), която не дава мляко, и на кораба, който не може да бъде накаран да плава, картинно се изразява идеята за невъзможността да се постигне нещо добро, като се насилва волята на този, от когото се очаква да го изпълни.

11. Б. Културемни паралели

Пословицата “Oppression makes the wise man mad”, Eccles.7: 7 (Mied. 1) (Подтисничеството кара мъдрия да обезумее) има опора в библейските стихове “Surely oppression makes the wise man foolish and the bribes corrupt the heart”, Eccles. 7: 7 (Нова Оксф. библ.), “Surely oppression maketh the wise man mad; and a gift destroyeth the heart”, Eccles. 7: 7 (Авт. библ.) и “Притеснявайки другите, мъдрият става глупав, а подаръците развалят сърцето”, Екл. 7: 7 (Бълг. библ.). Тя предупреждава за разрушителните последици за мъдрия човек, когато той принуждава и подтиска другите. В резултат на такова поведение той “обезумява”, т. е. загубва здравия си разум и точната си преценка за хората и нещата.

Пословицата “Love cannot be compelled” (DEP, Влах.) (Любовта не може да бъде принуждавана) е с вариант “Love cannot be forced” () (Любовта не може да бъде насилвана) и синоним “Fanned fires and forced love never did well yet” ((DEP, Влах.) (Раздухван огън и насилена любов никога не са успявали). Тези три текста предупреждават колко е безполезно да се насилва интимно и съкровено чувство като любовта.

Пословицата “Човек с хитрост сдържа лъв, а със сила щурец дори не може да улови” с допълнителна културама **хитростта (+)** подчертава невъзможността човек да спечели доверието на някого с насилие.

С помощта на двойката глаголи с противоположни значения “вземам - давам” пословицата “Силом можеш да вземеш, но силом не можеш да дадеш” (Ген.) припомня, че човек не може да направи добро някому насила. Имплицитно се извежда и следващата идея, че нуждаещият се от помощ човек сам трябва да я пожелае и поиска от някого.

“Насила в рай се не влиза” (Г.и К.) и “Силом добро не става” (Г.и К.) отново подчертават безрезултатността на усилията на този, който иска да направи добро някому без неговото активно желание и участие. Подобна на тези пословици е и “Насила спасение не бива” (Г.и К.), която предупреждава потенциалните спасители да оставят нуждаещите се от помощ сами да пожелаят спасението си и активно да участват в спасяването си.

Изречението “Зобта кара коня да върви, а не камшика” (Г.и К.) с допълнителна културама **възнаграждаването на работещия (+)** предупреждава работодателите да не измъчват и наказват подчинените си, защото така няма да ги мотивират да им работят по-добре. Според тази

пословица наградата и поощряването на работника са много по-изгодни за работодателя.

Пословицата “От зор баба и хоро играе” (Г.и К.), в която думата “зор” означава “нужда, принуда”, а съюзът “и” трябва да се разбира като “дори”, “даже”, с помощта на гротескния образ на стара жената, която е принудена да се преструва на весела и да играе хоро, се подсказва противоположната идея за всесилието на нуждата и принудата над хората. Насиленият и притиснат от обстоятелствата човек може да стори и най-невероятни, наглед невъзможни за него неща.

Две български пословици – “При сила правда няма” (Г.и К.) и “Дето сила владей, там се закон люлей” (Слав., Влах.) – предупреждават за несправедливостта, безправието и потъпкването на законността и за произвола в обществата, управлявани от тирани.

Голямата разлика в броя на пословиците от тази културемна група – **8 английски** и **16 български** – показва двойно по-голямата културна значимост на идеята за лошите последствия от насието за българите и по-малката ѝ значимост за англичаните, макар и този извод да се отнася само до съвременните пословици за причина и следствие. Едно културологично изследване би могло да открие историческите причини за този и за други установени по пътя на лингвокултурологичното съпоставяне интересни езикови факти.

От английските пословици половината (четири) са съответствия (аналози), а останалата половина – културемни паралели. При българските аналозите са по-малко от паралелите (седем аналога спрямо девет културемни паралела, или 44 % спрямо 56 %). Това е косвен знак за относително по-голямата самобитност и оригиналност при изразяването на идеята за лошите последствия от принудата и насието в българските пословици за причина и следствие в сравнение с английските. Пет английски пословици (62 % от 8) са образни и три (38 %) – безобразни – “Oppressioin makes the wise man mad” ((Подтисничеството кара мъдрия да обезумее), “Love cannot be compelled” (Любовта не може да бъде принуждавана) и “Love cannot be forced” (Любовта не може да бъде насилвана). Десет от българските текстове (62 % от 16) са образни, а шест (38 %) – безобразни (“Насила хубост не става”, “Насила хубост не бива”, “Силом можеш да вземеш, но силом не можеш да дадаеш”, “Насила

спасение не бива”, “При сила правда няма” и “Силом добро не става”). По-високото процентно съотношение на образните пословици спрямо безобразните може отново да означава, че идеята за лошите последствия от насилието се артикулира по-лесно и разбираемо и се фиксира по-трайно в общественото съзнание, когато се предава с нагледни примери от непосредствено всекидневие на обикновените хора. Само един от образите е общ за двата езика, и то отчасти – коня (вола), когото водят насила до водата. Безеквивалентните образи за английски език са пренесеният до водата кораб и раздухването на слабо горящия огън. За български те са заведеното насила на лов куче, битата крава и коза, опитомяването на лъва и изпускането на щуреца, зобта, която кара коня да върви и камшичните удари, които не му действат, гротескният образ на насила играещата хоро стара жена, персонифицираната сила, която “владей”, законът, който се “люлей” и „влизането” насила в рая. При посланията също се наблюдават разлики. Специфични за английски език са предупреждението, отправено към мъдрия човек, да внимава да не загуби здравия си разум, като подтиска, насилва и принуждава хората, и към тези, които са склонни да насилват любовта, че усилията им ще бъдат напълно безполезни. Българските пословици за насилието и принудата учат, че не може да се прави добро някому без неговото съгласие и участие, че не можеш да спечелиш някого насила, че насилието не може да мотивира работника да се труди повече и по-добре и че с помощта на принудата хората могат да бъдат накарани да вършат най-неприсъщи и неестествени за тях неща. Общото, повтарящо се послание за тази група пословици е човек да не прибегва към принуда и насилие над другия, тъй като няма да постигне нищо добро нито за този човек, нито за себе си.

12. Дванайсетата позиция се в английския списък се заема от три културени – **гладът (-), алчността и амбициите (-) и високото обществено положение (-)**.

12. 1. **На едното от трите дванайсети места** в английския списък е **гладът (-)**. Тази култура е на десето място в българския списък. (вж. Б. 10.). Тя е представена в **6 английски** и в **15 български** пословици.

12. 1. А. Аналози

Английски пословици за лошите последствия от глада са “Even a bagpipe won’t speak till his belly is full” (DEP, Влах.) (Дори и гайда няма да засвири, преди

да си е напълнила корема), “Empty sacks cannot stand upright” (Simp.) (Празните чували не стоят прави) и вариантът ѝ “An empty sack cannot stand upright” (Simp.) (Празен чувал не стои прав) (Г.и К.), чийто български еквивалент е “Празен чувал прав не стои (Г.и К.). Както посочват Симпсън и Спийк, темите на последната двойка пословици са две – 1) крайната нужда и бедност и 2) гладът, тъй като, както твърдят авторите, понякога те се използват и като оправдание човек да се подкрепи с храна или питие. След прилагането на използваната в настоящото изследване семантична трансформация се установява, че културемите на тези пословици - **бедността (-)** и **гладът (-)** - съвпадат с горните тематични заглавия. Ето защо тези пословици фигурират на две места – в А. 6. и в настоящото изреждане. Техни български аналози по отношение на културемата **гладът (-)** са “Гладна мечка хоро не играе” (Слав., Влах.), (Г.и К.), “С гладен корем дърва се не секат” (Г.и К.), т. е. работа не може да се върши, и “С гладни кучета овце се не вардят” (Г.и К.) – със същия смисъл. Посланието на всички текстове в този абзац е, че тъй като от гладен човек не може да се очаква да работи, работещите трябва да бъдат хранени добре.

12. Б. Културемни паралели

Съвременните английски пословици за лошите последствия от глада, за които не бяха открити български съответствия, са три. Пословицата “A hungry man is an angry man” (Бук.) (Гладен мъж / човек – това е ядосан, раздразнен, сърдит мъж / човек) предупреждава колко неприятно и дори опасно може да бъде общуването с прегладнял мъж / човек, изречението “A hungry belly has no ears” (Бук.) (Гладен корем няма уши, т. е. гладният човек не е в състояние да изслушва никакви обяснения, доводи и пр.) съветва да не се разговаря и спори с гладен човек, а с помощта на образа на вълка в пословицата “Hunger drives the wolf out of the wood” (Simp.) (Гладът прогонва вълка от гората) картинно се изразява идеята, че гладът може да превърне изгладнелия в голяма опасност за другите.

Българските културемни паралели описват други негативни следствия от глада. В “Гладни очи не заспават” (Г.и К.) и “Когато човек е гладен, на сърце му вълци вият” (Ген.) с помощта на синекдоха в първата пословица и на картината с виещите вълци, образна съставка на идиоматичния фразеологичен израз “на сърце ми вълци вият”, който означава “лошо ми е от глад”, се описват лошите

физиологически последствия от глада – в такова състояние човек не може да заспи и изпитва много силни болки.

Пословицата “Глад срам няма” (Г.и К.) с вариант “Гладът срам няма” (Г.и К.) и синоним “Глад очи няма” (Г.и К.), в която изразът “нямам очи” означава “безочлив съм, не се срамувам, нямам срам”, подчертават невъзможността гладния човек да се съобразява с морални и етични норми. Като описват отрицателните последици на глада и по този начин дават отрицателна аксиологическа характеристика на това явление, тези пословици същевременно извиняват и оправдават поведението на изпадналия в подобно тежко състояние човек.

Друга пословица, “Глад не види нищо, освен хляб” (Г.и К.), подчертава неспособността на измъчвания от глад човек да мисли за нещо друго, освен за храна.

Пословиците описват глада като голямо нещастие за хората. Освен, че им причинява силни физически мъки, той може да ги тласне към извършването на тежки престъпления, например предателство, опожаряване на населено място и др., както се посочва в пословиците “Глад град предава” (Г.и К.), “Глад село пали” (Г.и К.).

Както се отбелязва в пословиците “Глад и царя от постеля вдига” (Г.и К.) и “Гладът и царя накарва да се моли” (Г.и К.), гладът може да принуди дори и властниците да вършат неща, които са неприсъщи и в някои случаи унижителни за тях и които при нормални условия те никога не биха извършили.

Гладът има изключително силно разрушително действие, както се твърди в “Глад град разсипва” (Г.и К.).

Както се вижда от семантичния анализ на тази група текстове, **българските** пословици за лошите последствия от глада са приблизително два и половина повече от **английските** (15 спрямо 6). Тази числова разлика е знак за два и половина пъти по-голямото значение на отрицателната културама **гладът (-)** в съвременните пословици за причина и следствие на български език спрямо английските.

Библейски паралели в тази културемна група липсват, от което следва, че текстовете в нея са чисто народностно явление, че християнската религия е нямала дял при определянето на отношението към глада. Всички български пословици са образни и само една от шестте английски пословици, “A hungry

man is an angry man” (Бук.) (Гладен мъж / човек – това е ядосан, раздразнен, сърдит мъж / човек), е без образи, т. е. значението на цялата пословица както и на всяка от нейните части не е преносно, а буквално. Повтарящият се в двата езика образ е на празния чувал, който не може да стои изправен, за означаване на гладен и напълно изнемощял човек. С изключение на метонимиите “глад” и “hunger” (глад) вместо “гладен човек”, “гладни хора”, образите на останалите български пословици са различни от тези на английските. Такива са образът на мечката, която не желае да играе хоро, на сеченето на дърва с гладен корем, на гладните кучета и овцете, които някой трябва да пази, на метонимията “цар” със значение “представител на властта”, на метафорите “карам цар да става от постелята” със значение “принуждавам човек с висок ранг да прави унижителни, неприсъщи за него неща” и “моля се” със значение “самоунижавам се”. Специфично английски са образът на гайдата “с празен корем” и на прогонения от гората прегладнял вълк.

По отношение на посланията се наблюдават следните основни различия. Английските безеквивалентни послания са да не се общува с гладен човек, тъй като това е неприятно и опасно, да не се спори с прегладнял, защото е безполезно, и гладът да се избягва, тъй като може да има много опасни последици не само за страдащия от глад човек, но и за другите. При българските пословици две предупреждават, че гладът може да подтикне хората към тежки престъпления, други две – че с глад и управниците могат да бъдат принуждавани да правят компромиси със себе си и да се унижават, още две посочват, че от глад хората често пренебрегват доброто поведение и морала, а в четири се твърди, че гладът сам по себе си представлява най-голямо нещастие.

Общото за двата езика послание е работещите хора да не бъдат лишавани от храна. То се съдържа в три български и в три английски текста.

12. 2. Културемата алчността и амбициите (-), която е също дванайсета по ред според семантичната си плътност, е представена в **6 английски** и **10 български** текста. Тя е на последно, тринайсето място в българския рангов списък (вж. Б. 13.).

12. 2. А. Еквиваленти и аналози

Пословицата “The camel going to seek horns lost his ears” (DEP, Влах.) (Камилата, която отишла да търси рога, си загубила ушите) е еквивалент на

“Отишла камилата за рога, върнала се без уши” (Г.и К.) и на варианта ѝ “Ходила камилата за рога, че дошла без уши” (Слав., Влах.). С помощта на комичния образ на глупавата камила, която в стремежа си да се сдобие с напълно ненужни за нея рога загубва нещо много важно, което е притежавала - ушите си, пословицата внушава силно подигравателно отношение към алчните и амбициозни хора.

Изречението “Many go out for wool and come home shorn” (Мнозина отиват за вълна и се връщат остригани) е еквивалент на “За вълна тръгнал, остриган се върнал” (Г.и К.). Значението на тази английска пословица за амбицията според Симпсън и Спийк е: “Много хора се стремят да подобрят положението си или да забогатеят, но вместо това загубват и това, което са имали” (Simp.). И в тази двойка текстове с помощта на комичният образ на остригания като овца човек (от глагола *shear, shore, shorn*, стрижа [овце], остриган[а] [овца], АБР) се внушава подигравателно отношение към алчните, амбициозни и прости хора.

Пословицата “Dogs that put up many hares kill none” (DEP, Влах.) (Кучета, които преследват много зайци, не убиват нито един) е еквивалент на “Който гони два заека, не хваща ни един” (АБР) и аналог на “Който се цели в много врабчета, не удря ни едно” (Г.и К.).

Изречението “All covet, all lose” (Кун.) (Искаш ли всичко, всичко изгубваш) е еквивалент на “Който ламти за много, изгубва и малкото” (Г.и К.) и заедно със синонима си “Grasp all, lose all” (Бук.) (Всичко заграбваш, всичко изгубваш) е аналог на “Който търси многото, той загубва и малкото” (Слав., Влах.) и на “Ако искаш много, няма да получиш и малко” (Е. О.), синоними на пословицата “Който ламти за много, изгубва и малкото” (Г.и К.), дадена по-горе.

12. 2. В. Културемни паралели

Според Симпсън и Спийк цитираната в А. 10. пословица “Nasty climbers have sudden falls” (Бързите катерачи падат внезапно) с културема **нетърпението и бързането (-)** е пословица за амбицията (Simp.), вероятно защото авторите имат предвид преносното значение на *climber* - 1. човек, който се изкачва (*и прен.*) 2. кариерист 3. катерач, алпинист (АБР), което съдържа семата “амбиция”. От друга страна, за Буковская и съавт. горната пословица е синоним на “Marry in haste and repent at leisure” (“Женишъся в спешке, а раскаиваешъся на досуге”; [Жениш ли се прибързано, ще се разкаиваш на воля]) въз основа на общото им значение “прежде чем решиться на серьезный

поступок, нужно серьезно подумать” [преди да предприемеш сериозно дело, нужно е добре да обмислиш всичко] (Бук.). При прилагане на приетата в труда семантична трансформация за установяване на културемата чрез задаване на въпроса “Каква същност утвърждава / отрича тази пословица?” получаваме отговора: “Тя отрича прибързаността и нетърпението и твърде големите амбиции”. Като носител на две култури следователно тя се характеризира с културемна полисемия.

Пословицата “Високо хвърчи, ниско пада” (Е. О.) и вариантът ѝ “Който хвърка високо, той ниско пада” (Влах.) внушават посланието си за опасностите от твърде големите амбиции посредством метафората “летящ човек”, който “пада” и антитезата високо – ниско.

Броят на **българските** пословици в тази културемна група, **10**, е почти двойно по-голям от броя на **английските**, **6**.

Съответствията са пет (83 % от 6) английски и осем (80 % от 10) български, докато културемните паралели са съвсем малко – един английски и два български, - което е знак за културно сходство, още повече, че преобладаващият брой съответствия и в двата езика са еквиваленти (три за английски и пет за български език). Образните английски пословици (четири или 67 % от 6), са повече от тези без образност – “All covet, all lose” (Искаш ли всичко, всичко изгубваш) и “Grasp all, lose all” (Всичко заграбваш, всичко изгубваш), а при българските – това съотношение е седем образни (70 % от 10) спрямо три безобразни - “Който ламти за много, изгубва и малкото”, “Който търси многото, той загубва и малкото” и “Ако искаш много, няма да получиш и малко”. Три образа се повтарят в двата езика – желаещите да се сдобият с рога камили, останали без уши, желаещите да се сдобият с вълна животни (или може би хора), които биват остригани, и неразумната гонитба на два или повече заека едновременно. Първите два образа са комични, с което се внушава подигравателно отношение към алчните и амбициозни хора. Специфични английски образи са припряните катерачи, които падат, а специфични български – целенето в много врабчета и хвърченето нависоко. Библейски пословици в тази културемна група няма.

Посланието и на английските, и на българските пословици в тази културемна група е, човек да не проявява неразумни амбиции и алчност,

защото не само няма да успее, но ще загуби и това, което има и ще стане за смях.

12. 3. Последната водеща културама в английския ранг-списък, **високото обществено положение (-)**, е представена в **6 английски** и **2 български** пословици. Еквиваленти няма.

12. 3. А. Аналози

Пословицата “The highest tree has the greatest fall” (DEP, Влах.) (Най-високото дърво най-лошо пада), вариантът ѝ “The higher standing the lower fall” (DEP, Влах.) (Колкото по-високо стоиш, толкова по-лошо падаш) и синонимите ѝ “The bigger they are, the harder they fall” (Simp.) (Колкото са по-големи, толкова по-лошо падат) и “The post of honour is the post of danger” (Simp.) (Високият пост е опасен пост) са аналози на българската пословица “Вятърът високите дървета превива, а ниските само раздухва” (Е. О.) и на варианта ѝ “Вятърът високите дървета катуря, а ниските само раздухва” (Е. О.) с допълнителна културама **скромното обществено положение (+)**.

12. 3. Б. Културемни паралели

Друга образна пословица, “Great fleas have lesser fleas” (Големите бълхи си имат по-малки бълхи), чието значение според Ейдриън Руум е: “Независимо от общественото ни положение, всеки от нас има своите хрантутници и паразити” (Room), коментира един сериозен недостатък на доброто обществено и материално положение – това, че богатите и влиятелни хора биват използвани от голям брой хора с по-нисък статус от техния.

“Honours change manners” (Високото обществено положение променя хората), пословица, която според А. Кунин произлиза от латинската *Honores mutant mores* (Кун.), е констатация за резките промени, които настъпват в характера и поведението на хората, придобили висок пост. Макар и да не се казва изрично, че такива хора се променят към лошо, това се подразбира.

Последната високочестотна културемна група включва три пъти повече **английски** пословици в сравнение с **българските (шест спрямо две)**, при което и двата български текста имат английски съответствия, знак за по-голямата значимост на тази културама в английските пословици за причина и следствие в сравнение с българските. В тази група, както и в горната, не бяха регистрирани библейски съответствия, което ще рече, че християнската религия е нямала дял при формирането на тази културама. Образните

пословици са 4 английски (67 %) и 2 български (100 %), като повтарящият се образ е този на високото дърво и силния вятър, който го събаря, а специфичните английски образи са на нещо голямо, което пада и се удря лошо, и комичният образ на големите бълхи и техните по-малки паразити. Специфично английско предупреждение е напомнянето за опасностите, свързани с високия пост, както и за рязката промяна в поведението на хора, току-що сдобили се с такъв пост. С образа на бълхите се внушава идеята за реалната нищожност на високия пост, за това, че той всъщност не носи големи облаги на човека, както обикновено се мисли. Повтарящото се послание е човек по възможност да отбягва високото положение в обществото, тъй като то е свързано с много рискове и опасности.

Б. Водещи български отрицателни култури

1. На първо място по семантична плътност в българския списък с отрицателни култури е **злото и лошото (-)**. Тя е представена в **62 български** и в **52 английски** пословици. Същата култура е на **първо** място и в **английския** списък (вж. А. 1.). Както вече бе посочено, тази култура съществува в няколко разновидности: злото и лошото в общия смисъл на думата, лошите постъпки и деяния, злият човек и злата жена, лошата среда и другари и злата реч.

2. Втората по ред отрицателна високочестотна култура в българските пословици за причина и следствие е **мързелът и безделието (-)** (вж. А. 2.). Тя е представена в **58 български** и **34 английски** текста.

3. Трета по ред в българския рангов списък е отрицателната култура **пиянството (-)**, представена в **40 български** и в **7 английски** текста. Тази култура не присъства в английския рангов списък с водещи отрицателни култури. С изключение на два български и седем английски пословични аналога, всички останали текстове от тази група са културемни паралели.

3. А. Аналози

Пословицата “Хубаво вино, лоша глава” (Г.и К.) със значение “Удоволствието от пиенето завършва с главоболие” е аналог на “Drunken days have their tomorrows” (Пияните дни си имат своето утре, т. е. след пиянството идва махмурлукът) (Кун.).

Освен до главоболие, пиянството води и до загуба на здравия разум, на чувството за мярка у човека и отчасти на разсъдъка. Тази идея е предадена в пословиците “Първа за здраве, втора за радост, трета за веселба, четвърта за лудост” (Влах.) с допълнителна културама **опиването (+)**, “Виното и мъдрият подлудява” (Г.и К.) с вариант “Виното и мъдрите подлудява” (Е. О.) и синоним “Виното и умния изумява” (Г.и К.), “Който пие, не мисли, който мисли, не пие” (Г.и К.) с допълнителна културама **умът (+)** и “В пияна глава мяра няма” (Е. О.). Техни аналози са “When wine is in, wit is out” (Simp.) (Когато виното е вътре, умът е вън, т. е. виното “влезе” ли в човека, разсъдъкът му го напуска) с вариант “When the wine is in, the wit is out” (FD) и “Ale in, wit out” (FD) (Бирата вътре, умът – вън).

3. Б. Културемни паралели

В пословицата “Който винце попива, на ледеца поспива” (Г.и К.) изразът “на ледеца поспива” означава “опива се, напива се” (Гер.). Посланието на тази пословица, предадено с умалителните форми на съществителните “вино” и “лед” – “винце” и “ледец”, и с глагола “попивам” със значение “пийвам по малко” вместо “пия”, е предупреждение към онези, за които пиенето на вино е невинно и безобидно занимание, да се въздържат от него, тъй като то със сигурност води до напиване с всички отрицателни последствия.

Изречението “Който пие, зло мисли” (Е. О.) подчертава причинно-следствената връзка между пиенето и пораждането на зли помисли у човека.

Друго отрицателно следствие от пиянството според двете български пословици “Който пие, зло сторва” (Е. О.) и “Виното вина̀ сторва” (Е. О.) са лошите постъпки, към които човек бива тласкан под въздействие на алкохола. Пословицата “Който пие, той се и бие” (Г.и К.) предупреждава, че опиването води до агресия. Понякога последиците от пиянството са сериозни провали, икономически загуби, нещастия и дори смърт, както се посочва в следните няколко текста: “Който обича виното и ракията, той си мрази кесията” (Е. О.)“, “Работата пари трупа, а мързелът и пиянството пари топят” (Е. О.) с допълнителни културемни **трудлюбие (+)** и **мързелът и безделието (-)**, “Капка по капка, па после и без шапка” (Г.и К.) “Тежкò на главата, когато я носят пияни нозе” (Е. О.), “Който винце попива, глава си разбива” (Е. О.) с вариант “Който винце попива, главата си разбива” (Г.и К.), в които изразът “разбивам си главата” означава “пострадвам много тежко”, “Вино вино голо, продаде ми воло,

на батя и двата, на тате и колата” (Е. О.) с вариант “Вино вино голо, продаде ми воло, а на брата дор и двата, пък на тате и колата” (Г.и К.), “И белото вино може да зачерни живота на човека” (Е. О.), “Пиянството свършва човека полека-лека, а комарът изведнъж” (Г.и К.) с допълнителна културама **хазартните игри (-)**, “Тази плоска ме е накарала да спя на рогозка” (Г.и К.), в която синекдохата “плоска” означава “ракия”, която обикновено са наливали в плоски шишета, “Който виното обича, сам себе си обрича” (Е. О.) и “Който пие вино и ракия не остарява, че млад умира” (Е. О.).

Пословицата “В пияна дружина разумна мисъл няма” (Е. О.) предупреждава за пагубните последици от опиването – загубването на здравия разум - за цяла група хора - “дружина”, а с помощта на израза “въртя се в / на тавата” със значение “безпомощен съм, в неизгодна позиция съм, нищо не зависи от мен, с мен другите си правят каквото щат” пословицата “Виното комуто влезе в главата, той се върти в тавата” (Е. О.) и нейният вариант “Виното комуто влезе в главата, той се върти на тавата” (Г.и К.) посочват безпомощността на пияния човек, превръщането му в жертва на обстоятелствата или на други хора.

Изразът “без главица поспивам” в пословицата “Който винце попива, без главица поспива” (Г.и К.) е с неустановено конкретно значение, но общото значение на текста е “Пиянството има лоши последици за опиялия се / пияния”.

Българската пословица “Ако се попът напива, народът не ще изтрезва” (Г.и К.) предупреждава за крайностите, до които биха стигнали обикновените хора, ако свещениците се напиваха. Пословичното изречение е в условно наклонение, с което се изразява по-скоро хипотетична, а не реална ситуация.

Четири български пословици се спират на страданията, които пияниците причиняват на жените си: “Ако е мъжът пияница, жената е като вдовица” (Е. О.), “Ако мъжът е пияница, жената е мъченица” (Е. О.) с вариант “Когато мъжът е пияница, жената е мъченица” (Г.и К.) и “Чаша пълна, жена гладна” (Г.и К.).

В три от пословиците осъждането на пиянството става по пътя на хумора и иронията: “Чашка по чашка, напърчи опашка” (Г.и К.), “Виното дава крила, ала с тях се лети из тинята” (Е. О.) и “Виното прави и везира резил” (Г. и К.) с вариант “Виното прави човека не везир, а резил” (Е. О.). В последната пословица

метатезата ¹ “везир – резил” допълнително подсилва художественото въздействие на образа.

Пиянството има лоши последици за здравето на човека, както се посочва в пословиците “На пияния хляба не се услажда” (Е. О.) и “Виното е по-добро от сто лекарства, ала причинява хиляди болести, когато се пие без мяра” (Е. О.) с допълнителна културема **вино (+)**.

Известната българска пословица “И лудият бяга от пияния” (Г.и К.) сравнява двата порока, като подчертава по-силно отрицателният характер на пиянството в сравнение с безумието и лудостта.

Английските културемни паралели в тази група са само три на брой. В пословицата “Wine has drowned more men than the sea” (Mied. 2) (Виното е удавило повече хора, отколкото морето) и вариантът ѝ “Bacchus has drowned more men than Neptune” (Кун.) (Бакхус е удавил повече хора от Нептун) са използвани метонимии (“Бакхус” със значение “вино” и “Нептун” със значение “море”) и паралелизъм (както морето, така и виното удавят хора), за да се внуши посланието за големите опасности от пиенето на вино, а “He that drinks beer, thinks beer” (Simp.) (Който пие бира, мисли [само за] бира, т. е. все бира му е на ума) подчертава връзката между навика да се пие и ограниченото мислене на човека с такъв навик, при което основен и единствен предмет на мисълта му е пиенето, изразено с метонимията “бира”.

Числовата разлика в пословиците, които осъждат опиването и пиянството – **40 български** спрямо **7 английски** текста - красноречиво говори, че в българската култура идеята за вредата от пиенето е на централно място, докато в английската тя заема периферна позиция. Само седем български пословици (18 % от 40 текста) имат аналози в английски език, докато от английските седем пословици четири (57 % от 7 текста) имат аналози; останалите три пословици (43 % от 7) са без български съответствия. В български език съответствията са по-малко от културемните паралели, което е допълнителен знак за твърде специфичния начин, по който българите гледат на пиянството. Пословици с библейски съответствия в тази група не открихме, от което следва, че християнската религия няма участие в изграждането на осъдителното отношение към пиенето и че то е част от фолклорната култура. Българските пословици с художествени образи са 26 (65 % от 40), а

¹ За обяснението на термина вж. Холмън и Хармън, 1986: 301; 480.

безобразните текстове са 14 (35 %), докато всичките седем английски пословици са образни. Безобразни български текстове са “Първа за здраве, втора за радост, трета за веселба, четвърта за лудост”, “Който пие, не мисли, който мисли, не пие”, “Който пие, зло мисли”, “Който пие, зло сторва”, “Който пие, той се и бие”, “Който виното обича, сам себе си обрича”, “Който пие вино и ракия, не остарява, че млад умира”, “В пияна дружина разумна мисъл няма”, “Ако попът се напива, народът не ще изтрезва”, “Ако мъжът е пияница, жената е като вдовица”, “Ако мъжът е пияница, жената е мъченица”, “На пияния хляба не се услажда”, “Виното е по-добро от сто лекарства, ала причинява хиляди болести, ако се пие без мяра” и “И лудият бяга от пияния”. Образите в българските образни текстове са свързани с всекидневния бит на българина от епохата, когато те са били създадени. Те са “спането на лед” със значение „опиване”, “кесията” (т. е. парите), “трупането” и “топенето” на пари, “капката” (постепенното пиене) и “шапката” (т. е. всичкото имущество, включително и личните вещи), която пияницата изгубва, “пияните” нозе, разбиването на главата, продаването на воловете и колата, “бялото” вино и “черният” живот, “плоската”, която кара човек да спи на “рогозка” (т. е. в условия на крайна бедност), “въртящият се на тавата” човек, заспиващият “без главица”, антитезата “пълна” чаша и “гладна” жена, “напърчването на опашка”, “летенето” с крила в тинята, и опозорилият се “везир”, т. е. високопоставен човек. Образите, използвани в английските пословици, са “пияните дни” и тяхното “утре” със значение “след напиване човек страда от махмурлук”, виното и бирата, които са “вътре”, т. е. в човека и прогоненият “навън” разум със значение “Напиването лишава човек от здрав разум”, виното, което “удавя” много повече хора от морето, със значение “Пристрастяването към алкохола съсипва живота на човека”, Бакхус и Нептун, които “удавят” хора - със същото значение - и “бирата”, т. е. алкохолната напитка, за която пиещият непрестанно мисли. Всички тези образи изразяват типични за съответната култура артефакти и същности. Така например “плоска”, “рогозка” и “везир” характеризират българската, но не и английската култура. Например “везир” напомня за петте века турско робство, а “Бакхус” и “Нептун” в английската пословица са свидетелство за трите века римско владичество в началото на първото хилядолетие сл. Хр. или за тези епохи, школи и течения в посетнената културна история на Англия, през които антични герои, сюжети и

художествени жанрове наново се развиват и процъфтяват на английска почва. Бирата и пивото са други типични артефакти на английската култура. Художествената роля на всички тези образи е да внушат по един недвусмислен, ярък и запаметяващ се начин посланието за голямата вреда и пагубните последици от пиенето.

В българските пословици безеквивалентните послания преобладават. Те са следните: човек трябва да се въздържа от пиене, защото може неусетно за самия него да се опие. Това състояние води до главоболие, загуба на апетита, на здравето, на задръжките. Опиването тласка човека към необуздани постъпки с лоши последствия и става причина за престъпления, нещастия, бедност и позор за човека, който пие, а и за неговите близки. Свещениците трябва много да се пазят от този порок, за да не дават лош пример на своите пасоми.

Английските безеквивалентни пословици за пиенето учат човек да се пази от този навик, защото алкохолът отнема възможността на пияния човек да мисли за нещо друго освен за пиене и му съсипва живота.

Общите послания на българските и английските пословици от тази група са човек да се въздържа от пиене, за да не страда от махмурлук и да не изгубва здравия си разум. Като посочват многобройните лоши последствия от опиването и пиянството, българските пословици от тази група с много по-голяма сила от английските категорично го осъждат и заклеимяват като тежък и позорен порок.

4. На четвърто място в българския списък е **лъжата (-) с 39 български** и само **6 английски** текста. Тази култура липсва в английския високочестотен рангов списък.

4. А. Еквиваленти и аналози

Пословицата “На лъжата краката са къси” (Слав., Влах.) е еквивалент на “Lies have short legs” (DEP, Влах.) (Лъжите имат къси крака) и на варианта ѝ “A lie has short legs” (FD) (Лъжата има къси крака) и аналог на синонима ѝ “Lies have short wings” (DSL, Влах.) (Лъжите имат къси криле). Синоними на горната българска пословица и аналози на английската са също “Лъжата скоро на мегдан излиза” (Г.и К.) (т. е. скоро става ясно, че нещо не е вярно) с вариант “Лъжата скоро на мегдан излазя” (Е. О.), “На лъжата е плитко дъното” (Е. О.) (т. е. скоро се разбира за нещо, че не е вярно) с вариант “На лъжата дъното е

плитко” (Г.и К.) и “Лъжата върви напред, а истината подир” (Е. О.) с вариант “Лъжата върви напред, а истината – след нея” Г.и К.). Всички тези текстове имат едно и също значение: “Лъжата бива разкрита, изобличена”.

Пословицата “Който веднъж излъже, не го вярват втори път и право да каже” (Слав, Влах.) и нейните синоними “Който излъже един път, сто пъти право да казва, не му хващат вяра” (Г.и К.), “Лъжливият и право да казва, не му вярват” (Е. О.) и “Който излъже веднъж, не го вярват никога” (Е. О.) с вариант “Ако излъжеш един път, не ти вярват довека” (Г.и К.) са аналози на английската пословица “A liar is not believed when he speaks the truth” (DEP, Влах.) (На лъжеца не му вярват, когато говори истината). Тези текстове предупреждават лъжците да не се надяват, че могат да си възвърнат доверието на хората към тях, дори и тогава, когато те решат повече да не ги лъжат и мамят.

Чрез образа на персонифицираната лъжа, която “обядва”, ала „остава без вечеря”, в пословицата “Лъжата обядва, ала не вечеря” (Е. О.) и в нейния синоним “Който лъже и обядва, дума право и не вечеря” (Г.и К.) със значение „Лъжецът бива разобличен още преди да е изтекло много време след акта на лъжата” се внушава идеята за краткия успех на лъжците и измамниците, който обаче неизбежно е последван от неуспех. Техен синоним е “Лъжецът първата година се радва на лъжите си” (О. Е.). В този текст изразът “първата година” означава “само отначало, за кратко време”.

4. Б. Културемни паралели

Пословицата “Когато лъжеш, няма да ти повярват” (Е. О.) предупреждава, че лъжците ги очаква недоверието на околните. Макар и сходно със значението на пословиците в 3. Б. по-горе, значението на тази пословица не е същото, тъй като в горните пословици се твърди, че лъжците не бива да се надяват хората да им вярват, ако те понякога казват истината.

Пословицата “Който лъже - на въже” (Е. О.) и вариантът ѝ “Който лъже виси на въже” (Е. О.) предупреждават лъжците и измамниците за суровата присъда, което ги очаква. Синекдохата “въже” тук означава “бесилка”, а преносното значение е, че лъжците ги наказват сурово.. Друга пословица за наказването на лъжците и измамниците чрез съд е “Който криво казува, два пъти в затвора ходи” (Е. О.) със значение “изтърпява двойно наказание”.

Преките значения на тези две пословици са косвено свидетелство за съществуването на период или периоди в българската история, когато на лъжата и измамата се е гледало като на най-тежко престъпление. Но само етнолингвистичното и културноисторическото установяване на конкретните исторически условия, които са породили подобни пословици, би доказало със сигурност, че изразите “виси на въже” и “в затвора ходи” трябва да се тълкуват буквално, а не преносно (със значение “[такива хора] си изпащат”).

В пословицата “Ако лъже, с лъжица ще се стърже” (Е. О.) лошите последици за измамника и лъжеца са изразени с идиоматичния израз “стържа се с лъжица”, който означава “изпащам си, имам големи неприятности, пострадвам много сериозно”.

Пословицата “Лъжата върви напред, а истината подир” (Е. О.), в която лъжата е представена като живо същество, следвано от истината, вариантът ѝ “Лъжата върви напред, а истината след нея” (Г.и К.) и синонимите им “Лъжата е дебела, ама и кратка, правдата е тънка, ама дълга (Е. О.) с вариант “Лъжата е дебела, а къса, истината е тънка, а дълга” (Г.и К.) имат обща допълнителна културема **правдата и истината (+)**. В първите два текста с помощта на персонификация, а в следващите два с помощта на антитезата “къс” и “дебел” със значение “привидно здрав и траен” и “тънък” и “дълъг” със значение “привидно крехък и слаб, но много здрав и устойчив” се подчертава общото им значение, което е “Истината е по-трайна от лъжата“, и се внушава посланието, че е напълно безполезно човек да лъже и мами, че такъв човек със сигурност няма да успее.

Други лоши последствия за лъжеца и измамника са представени в пословиците “Лъжа дружба не държи” (Е. О.) и “С лъжа не се поменува” (Г.и К.), в пословицата с форма на реторичен въпрос “От лъжа хаир бива ли?” (Г.и К.) (т. е. от лъгане нищо добро не произлиза), “С лъжа ага не се става” (Е. О.) (т. е. лъжецът не може да стане голям човек, уважавана личност), “Лъжа къща не сбира” (Е. О.) (т. е. с лъжа не може да се постигне семейно съгласие), „Лъжа вода не газии” (Г.и К.) (т. е. никой не разчита на лъжец и измамник, никой на започва общо дело, свързано с трудности и рискове, с такъв човек) и “Лъжата корен не хваща” (Г.и К.) (т. е. започнатото с лъжа дело не просъществува, не се развива, няма бъдеще).

Двойката пословици “Гърло се с лъжи не пълни” (Г.и К.) и “Лъжа се с лъжица не сърба” (Г.и К.) предупреждават, че е безмислено на гладен човек да се предлагат празни приказки вместо храна.

С помощта на художествен образ – персонифицираната лъжа, която “осъмва” на същото място, на което е замръкнала”, - пословиците “Лъжата, дете замръкне, там и осъмва” (Е. О.) и вариантът ѝ “Дете лъжата замръкне, там и осъмне” (Г.и К.) подсказват идеята, че започнатото с лъжа начинание не се развива във времето, не върви напред, а “тъпче на едно място”.

Пословицата “Първата лъжа, сетне мъка” (Г.и К.) представя причинно-следствената връзка между деянието “лъжа, лъгане” и неговите отрицателни резултати за извършителя – “мъката”, а чрез образа на надробената в лицата попара, която надробилият я трябва да яде, пословицата “Който дроби лъжи, в лицата си ще ги намери” (Г. и К.) с допълнителни културемни **възвръщаемостта на постъпките върху извършителя им (+) и причинността (+)** особено картинно и живо внушава идеята, че лъжецът и измамникът непременно застават лице в лице с резултата от собствените си лоши постъпки.

В пословицата “Ако лъже някой, за своя сметка лъже, своето лице маже” (Е. О.) с помощта на израза “мажа лицето си” с преносно значение “излагам се, засрамвам се” се внушава посланието, че лъгането е крайно позорно, недостойно и срамно деяние.

В изречението “Лъжливи сълзи никой ги не вярва” (Е. О.) се подчертава липсата на съчувствие у хората към неискрения човек, който се преструва и прави на нещастен.

Единствените културемни паралели на английски език в тази група са “One lie makes many” (Кун.) (Една лъжа прави много, т.е. от една лъжа стават много лъжи) и “Cheats never prosper” (Бук.) (Измамниците никога не преуспяват).

Първото голямо различие в българските и английските пословици за лошите последствия от лъжата е техният брой – **39 български и 6 английски**. Тези числови стойности съвсем недвусмислено показват колко важна и значима е тази идея за българската култура и колко периферна е тя за английската. Тринайсет български пословици (33 % от 39 текста) и четири от шестте английски пословици (67 %) имат съответствия в другия език, което говори за известно сходство в представата за лъжата и измамата у двата народа. Все

пак, само една българска и две английски пословици имат еквиваленти в другия език; останалите съответствия са аналози. Културемните паралели в българската група са 26 текста (67 % от 39), а от английските – два текста (33 %). Тези процентни съотношения тълкуваме като знак за много по-голямо своеобразие и уникалност на българските пословици за лъжата в сравнение с английските.

Пословици с библейски съответствия в тази група не открихме, което за нас е знак, че осъдителното отношение към лъжата и измамата е фолклорно явление, изконна народностна черта, а не качество, възпитавано у българите чрез християнската религия. Същото може да се каже и за петте английски пословици за лошите последици от лъжата.

Преобладаващата част от българските пословици – 29, което се равнява на 74 % от общия им брой, 39 – са образни, докато десетте безобразни съставляват 26 %. Те са “Който веднъж излъже, не го вярват втори път и право да каже”, “Който излъже един път, сто пъти право да казва, не му хващат вяра”, “Лъжливият и право да казва, не му вярват”, “Който излъже веднъж, не го вярват никога”, “Ако излъжеш един път, не ти вярват довека”, “Когато лъжеш, няма да ти повярват”, “С лъжа не се поменува”, “От лъжа хаир бива ли?”, “Лъжецът първата година се радва на лъжите си” и “Първата лъжа, сетне мъка”. Две от шестте английски пословици са безобразни: “A liar is not believed when he speaks the truth” (DEP, Влах.) (На лъжеца не му вярват, когато говори истината) и “Cheats never prosper” (Бук.) (Измамниците никога не преуспяват). Останалите четири образни пословици съставляват 66 % от общия им брой.

За предаване на идеята за вредата от лъжата са използвани най-различни образи. В английските пословици съотношението е 2 текста без образи спрямо 4 образни, като единият от образите – лъжата с късите крака – се повтаря в двата езика. В английски този образ има вариант – лъжата с късите криле. Само в българските пословици срещаме персонифицирания образ на лъжата, която върви напред, и на истината, която я следва неотлъчно. Други типично български образи са въжето [за бесене], лъжицата, с която някой “се стърже”, пребродането на вода, изсъхналият корен, плиткото дъно на някакъв съд, „осъмването” и „замръкването”, обядът и вечерята, “дробенето” на лъжи “в лицата”. Всички те са познати, свързани с ежедневието на народа от

епохата, когато тези пословици са се създавали. С тяхна помощ идеята за лошите последици от лъжата и измамата нагледно и без усилия се разбира, възприема, запечатва и съхранява в съзнанието на обикновения човек.

При посланията наблюдаваме както разлики, така и сходства. Специфичните български послания са, че човек не бива да лъже, не само защото лъжата и измамата се наказват сурово и жестоко от закона, но и защото носят само вреда, загуби, беди и нещастия на тези, които си служат с тях. Специфично за английските пословици е посланието, че човек трябва да се пази от първата лъжа, тъй като тя много лесно поражда следващи лъжи. Повтарящите се в двата езика послания са, че лъжата и измамата са напълно безмислени и безполезни, че лъжците много бързо биват разкрити и изобличени и че те не могат да се ползват с доверието на хората.

Като изреждат лошите последици от лъгането и измамата, всички български и английски пословици от тази група категорично осъждат този човешки порок, като при българските пословици това става с изключително голяма сила.

5. На **пето** място и в българския, и в английския честотен списък с отрицателни културеми е **глупостта и безумието (-)**. Тя е представена в **27 български** и в **15 английски** пословици, по-голямата част от които са без съответствия в другия език (вж. А. 5.).

6. На **шеста** позиция в българския списък е отрицателната културама **празнословието и необмислената реч (-)**, представена в **21 български** и **18 английски** пословици. Тя заема четвърта позиция в английския списък (вж. А. 4.).

7. Отрицателната културама **страданието и неудачите (-)**, представена в **20 български** и в **21 английски пословици**, заема седмо място в българския списък; в английския тя е на трета позиция (вж. А. 3.).

8. Осмата поред високочестотна отрицателна културама в българските съвременни пословици е **кражбата (-)**, представена в **19 български** и само в **2 английски** текста. Такава културама в английския списък с водещи отрицателни културеми няма. В тази група не откриваме еквиваленти, но има една двойка аналози. Всички останали пословици са културемни паралели.

8. А. Аналози

Изречението “От домашен хайдутин мъчно мож се уварди” (Слав., Влах.) е

аналог на “There is no worse pestilence than a familiar foe” (DCP, Влах.) (Няма по-страшна чума от враг, който ти е близък човек). С. Влахов (1998: 1) също определя тези две пословици като “съответки”. Смесовото сходство в двете пословици произтича от общата сема “крадец”, която влиза в състава на значението на думите “хайдутин” като производна от “хайдук” (разбойник, обирджия) и неин синоним и “foe” (враг, неприятел, АБР).

8. Б. Културемни паралели

Три от българските пословици за кражбата предупреждават за присъдата и наказанието, които със сигурност очакват крадеца: “Който краде, в затвора го яде” (Е. О.) (т. е. крадецът се ползва от резултата на деянието си, докато си изтърпява наказанието), “Тежко му, който се улови в кражба” Е. О.), в която изразът с възвратна форма на глагола, “улавям се в кражба” трябва да се разбира “когато заловят в кражба”, и “За дявола тамян, за крадеца тъмница” (Г.и К.) с допълнителна културама **дяволът (-)**. В последната пословица с помощта на паралелизъм и на образите на дявола, тамяна и тъмницата се внушава посланието, че както дяволът трябва се пропъжда, така и крадецът трябва да се наказва по най-суров начин. Подобно на горните две български пословици, предупреждаващи за тежкия съд, който очаква лъжеца, в тези три пословици за кражбата тя е характеризирана като престъпление, за което е предвидено сурово наказание. Изразите в трите пословици, денотиращи наказания, най-вероятно означават действителни факти от епохата, дала живот на тези текстове, но днес те са използвани като художествен похват.

В осем от 19-те текста се посочва, че противно на надеждите и очакванията на крадеца кражбата не води до печалба и обогатяване, а напротив, е напълно безполезна и безмислена: “Ръка, която похваща, не се обогатява” (Г.и К.), „Който краде, не ще се наяде”, (Г. и К.), “Харам (*тур.* по лош начин) спечелена стока ще изтече като вода” (Г.и К.), “И крадецът знае, че от онова, което открадне, хаир (*тур.* добрина, полза) няма да види” (Г.и К.), “Колкото хаир бербер (*тур.* бръснар) вижда от поп, толкова и крадец от краденото” (Г.и К.), “Крадена стока темел не хваща” (Г.и К.), “Чужди пари своя пазва не топлят” (Г.и К.) и “Откраднати дрехи не топлят” (Е. О.) със значение “Откраднатото не прави живота по-удобен, по-добър и по-хубав” . В тези пословици са приложени най-разнообразни художествени похвати. Един от тях е метонимията (например

“ръка, която похваща” вместо “крадец, “своя пазва” вместо “себе си”, “откраднати дрехи” вместо “откраднати вещи”). Други са сравнението (например “ще изтече като вода”, “колкото”...”толкова”) и метафората (например “темел не хваща” вместо “не просъществува, не се развива”, “своя пазва не топят” вместо “не ми носят никаква полза”, “не топят” вместо “не са ми полезни, не ми вършат работа, не ми създават комфорт”). С тяхна помощ се постига картинност, конкретност и осезателност на образа и оттам - сила на художеството въздействие.

Три от българските пословици предупреждават за силното безпокойство, тревога и паника, които съпътстват живота на крадците: “Откраднатото се яде с грижа” (Е. О.) със значение “Крадецът не може спокойно да се радва на откраднатото и да се ползва от него”, “Ръце на пограб, нозе на подбег” (Е. О.) със значение “Крадецът изпитва страх” и “Чужди пари пръсти горят” (Е. О.), в която с образа на изгарящия ръцете огън се подсказва за опасностите, които съпътстват краденето, и за големия душевен смут и страх на крадеца.

Разкритият крадец получава осъдителното и подигравателно прозвище “Крадльо”. Това се казва в пословицата “Който краде, Крадльо му викат” (Е. О.), а в пословицата “Ръцете засрамват лицето, когато крадат” с помощта на синекдохата “ръцете” вместо “крадецът” и метонимията “лицето” вместо “честта и достойнството на човека” се внушава идеята за срама и позора, до които води кражбата.

Една българска пословица – “Ръце, дето обичат да похващат, нигде нямат място” (Г.и К.) – с помощта на същата синекдоха, “ръце”, учи, че уличеният в кражба човек няма шансове да си намери работа, а с помощта на наречието “нигде” се внушава идеята, че такъв човек е заклеймен пред всички, пред цялото общество.

Сред отрицателните последици от кражбата е дори и смъртта, както се твърди в римуваната образна пословица “Поиска да си напълни джоба, а си напълни гроба” (Г.и К.).

Сред културемните паралели в тази група откриваме една английска пословица, “He who will steal a calf will steal a cow” (Mied. 4) (Който открадне теле, ще открадне и крава). Значението ѝ е, че у някои хора наклонността към кражба може да се разрасне до много големи размери. Тази идея е подсказана от съчетанието на образа на [малкото] теле и този на [голямата] крава.

Имплицитно се съдържа и препоръката наклонността към крадене у хората да бъде пресичана бързо, още в началото, преди да се е превърнала в навик.

Броят на **българските** пословици от тази културемна група, **19**, превъзхожда броя на английските (два текста) девет и половина пъти. Това числово съотношение отново е ярък знак за централното място на идеята за лошите последици от **кражбата** в съвременната българска пословична система и за твърде малката ѝ значимост в английската култура. Само една българска пословица (5 % от 19 текста) и единият от двата английски текста (50 % от 2 текста) имат аналози в другия език; преобладаващата част от българските пословици (17 текста или 95 % от 19) са културемни паралели. Библейски пословици няма, което отново е знак за чисто народностния характер на тази идея. Образните български пословици са 14 (72 %), а тези без образност - 4 (28 % от 19). В английски език съотношението е 50 % към 50 % (1 образна и 1 без образност). Високият процент образни пословици в българската подгрупа идва да покаже колко важно е било за народния творец да предаде тази идея по пределно конкретен начин, с много примери от живота, за да постигне истинска и неподправена сила на внушението. Повтарящото се послание при аналозите е човек особено зорко да се пази от домашните крадци и врагове. Всички останали послания са без съответствия в другия език. Една българска пословица предупреждава, че ако човек краде, той никъде няма да може да си намери работа, а друга учи, че го очаква смърт. Три пословици припомнят, че крадеца го очакват съд и наказание. Прави впечатление, че за разлика от по-суровите наказанията за лъжа и измама (както видяхме в т. 4. по-горе, според две български пословици те са смърт чрез обесване), наказанията за кражба са малко по-меки – затвор и тъмница. Лъжата следователно някога е била смятана за по-голяма престъпление от кражбата. Дали това е така и към коя епоха от българската история може да се приложи този извод, може да се установи по пътя на етнолингвистичното и културноисторическото изследване. Други три български пословици предупреждават за загубата на честта и доброто име. Най-голяма семантична плътност – в седем текста - се наблюдава по отношение на посланието за пълната безполезност на кражбата. Тя е изведена в правилото с общото значение “Да се краде е напълно безмислено”.

9. 1. На една от двете девети позиции сред водещите български отрицателни културеми е **страхът, малодушието и нерешителността (-)**. Тя е

представена в **16 български** и **13 английски** пословици за причина и следствие. В английският списък тази културама е на седмо място (вж. А. 7.). Еквиваленти няма.

9. 2. Втората от двете отрицателни български култури на **девета** позиция е **насилието и принудата (-)**, която е на единайсето място в списъка с английските отрицателни култури (вж. А. 11.). Тя е представена в 16 български и 8 английски пословици. Еквиваленти в тази група няма.

10. На десето място в българския списък е **гладът (-)**. Тази културама е на дванайсето място в английския списък. Тя е представена в **14 български** и в **6 английски** пословици (вж. А. 12. 1.).

11. Единайсетата отрицателна културама и в английските и в българските съвременни пословици за причина и следствие е **нетърпението и бързането (-)**, представена в **13 български** и **10 английски** текста. Тя заема десето място в английския списък (вж. А. 10.).

12. На дванайсето място в българския списък е **богатството (-)**, която е едната от трите отрицателни култури на осма позиция в английския рангов списък (вж. А. 8.). Тя е представена в **11 български** и **13 английски** пословици за причина и следствие.

13. На последната, тринайсета позиция в българския списък е културемата **алчността и амбициите (-)**. Тя заема също последна позиция в английския списък на водещи отрицателни култури (вж. А. 12. 2.). Съдържа се в 10 български и 6 английски пословици за причина и следствие.

В Първа и Втора глава бяха съпоставени водещите положителни и отрицателни култури в съвременните английски и български пословици за причина и следствие. В следващата част те ще бъдат представени обобщено в табличен вид. На базата на тези обобщения ще бъдат направени и някои изводи за културните доминанти, характеризиращи английската и българската езикова личност.